

Green Deal van Holland Solar met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Holland Solar, vertegenwoordigd door haar voorzitter de heer dhr. G. van Amerongen.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Green Deal initiatief

Zonne-energie¹ is een decentrale hernieuwbare energiebron die een bijdrage levert aan de verduurzaming van de energievoorziening. Zonne-energie is hard op weg om concurrerend te worden met conventionele energie. Het is nu zaak om een sterke markt op te bouwen voor de uitrol van zonne-energie, in de vorm van elektriciteit of warmte, in Nederland. Het vereenvoudigen van regelgeving en procedures kan daarbij een belangrijke rol spelen. Holland Solar representeert bedrijven die zich bezighouden met de implementatie van zonne-energie en draagt op verschillende manieren bij aan versterking van de sector en het vergroten van de Nederlandse zonne-energiemarkt. Holland Solar zet zich in voor de uitrol van zonne-energie door:

---

¹ Waar de term zonne-energie wordt gebruikt wordt zowel zonnewarmte als zon-PV bedoeld.

1. Ontwikkeling en implementatie van een plan voor kwaliteit, promotie en technische ondersteuning. Holland Solar zet een breed systeem op dat voorziet in kwaliteitsborging, promotie en technische ondersteuning. Hierin wordt ten minste opgenomen een certificeringssysteem voor installateurs van duurzame energiesystemen in de gebouwde omgeving, met breed draagvlak in de markt. Holland Solar zorgt voor de inbreng van de installatiebedrijven die zich bezig houden met zonne-energie. Het certificeringssysteem voldoet aan de verplichtingen hiervoor in de Richtlijn Duurzame Energie, wordt afgestemd op de Nederlandse marktsituatie en op de wijze waarop andere Europese landen deze verplichting interpreteren. Een dergelijk plan zorgt er voor dat er duidelijkheid komt voor consumenten met betrekking tot kwaliteit en vermindert zodoende aarzelingen om te investeren. Daarnaast wordt zonne-energie door de sector gezamenlijk gepromoot en ontstaat er infrastructuur voor gezamenlijke ondersteuning. De bijdrage vanuit de zonne-energie wordt getrokken door Holland Solar. De certificering voor zonne-energie moet passen binnen de totale certificeringssystematiek voor de verschillende betrokken duurzame energie technieken in de gebouwde omgeving. Hiervoor zijn de betrokken partijen gezamenlijk verantwoordelijk.
2. Informatievoorziening. Holland Solar stelt objectieve factsheets op met betrekking tot de kosteneffectiviteit van zonne-energie en verzamelt en verspreidt monitoringsgegevens. Holland Solar levert eventuele vragen over beleid aan bij de overheid. Holland Solar zal op constructieve wijze, reactief en proactief, input geven op nieuw en bestaand beleid.

Tegenprestatie Rijksoverheid

Bij het versterken van de zonne-energie sector kan ook de Rijksoverheid een rol spelen. De Rijksoverheid wil decentrale energieopwekking, bijvoorbeeld met zonne-energie eenvoudiger maken. De overheid zet zich daarom als volgt in.

1. Ontwikkeling en implementatie van een plan voor kwaliteit, promotie en technische ondersteuning. De Richtlijn Duurzame Energie vraagt onder meer om de implementatie van een certificeringssysteem voor installateurs op het gebied van duurzame energie in de gebouwde omgeving. Het ministerie van BZK coördineert het proces van totstandkoming en faciliteert de partijen in de sector duurzame energie in de gebouwde omgeving, waaronder Holland Solar, om hun bijdrage te kunnen leveren en biedt inhoudelijke ondersteuning, daar waar de duurzame energie sector de benodigde kennis niet zelf kan leveren. De Rijksoverheid spreekt de intentie uit om, na implementatie van het systeem en indien relevant, in communicatie gebruik te maken van en te verwijzen naar het certificeringssysteem voor installateurs.
2. Vereenvoudiging procedures. De Rijksoverheid zet zich in om de procedures voor het toepassen van zonne-energie installaties te vereenvoudigen en te versnellen. Zij initieert overleg met de netbeheerders en Holland Solar om gezamenlijk te komen tot een situatie waarin procedures voor het aansluiten van zonnepanelen helder en eenduidig zijn, voor consumenten en PV-leveranciers. Daarbij zal zij tevens bezien of een centraal loket voor partijen die zonnepanelen willen installeren kan bijdragen aan de vereenvoudiging van procedures. Daarnaast werkt de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed aan een richtlijn ten behoeve van vergunningverlening voor het plaatsen van zonne-energie-installaties op monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. Zij zal deze verspreiden onder belanghebbenden, waaronder de Nederlandse gemeentes. Ten slotte zal de Rijksoverheid, via Agentschap NL, bijdragen aan het verspreiden van objectieve informatie over zonne-energie.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen.

Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
mr. J.P.H. Donner

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Holland Solar
G. van Amerongen
Voorzitter Holland Solar

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van Huntsman Holland met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Huntsman Holland, vertegenwoordigd door haar directeur de heer M.J. van der Meer.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij.

Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasbaar zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Green Deal initiatief

Dit projectplan in de energie-intensieve industrie behelst de bouw van een proeffabriek van Huntsman Holland, waarin de op laboratoriumschaal bewezen processen op fabrieksschaal worden getest.

Doelstelling is om zo te komen tot een stapsgewijze vergroening van de MDI (polyurethaan) productie.

De essentie van het onderhavige project is het produceren en opwerken van het product MDI met toepassing van nieuwe technologie in de energie-intensieve industrie.

Het project test de optimale (energiezuinige, milieuvriendelijke) procescondities en stelt de procesparameters vast van deze innovatieve procesintensificatie. Waarbij de productkwaliteit gehandhaafd moet blijven. Dit maakt het bovenal mogelijk het geïntensifieerde proces te optimaliseren zodat het proces energiezuiniger, schoner en milieuvriendelijker wordt in vergelijking met de huidige uitontwikkelde conventionele technologie.

Het voorstel omvat twee essentiële onderdelen op weg naar de realisatie van een dergelijk nieuwe productieplant:

1. Het op een duurzame manier, daadwerkelijk bouwen van een klein maar belangrijk onderdeel van een nieuwe grote productie unit, namelijk het onderdeel waar de eindproducten uit de precursor worden afgescheiden. In dit onderdeel worden ook de milieu aspecten van het product fors verbeterd.
2. Het realiseren van een demonstratie unit om een duurzaam productie concept (intensified phosgenering), ontwikkeld in het laboratorium, op grotere schaal te gaan bewijzen. Het betreft hier ontwikkelingswerk aan het veruit belangrijkste onderdeel van een nieuwe productie-unit.

De uitdaging voor Huntsman Holland is om een robuust proces te vinden, waarbij de productkwaliteit wordt gewaarborgd, en waarbij de hoeveelheid gechloreerd oplosmiddel in circulatie en de noodzaak voor gascompressie worden geminimaliseerd. Hierdoor wordt het stoom- (voor de uitdamping van het oplosmiddel) en het elektriciteitsverbruik voor de compressor geminimaliseerd.

Op laboratoriumschaal heeft Huntsman al aangetoond dat dit procedé technisch mogelijk is. Op basis van de in het lab opgedane ervaring is een pilotplant gebouwd om te bewijzen dat de opschaling van de essentiële omzettingsreacties mogelijk is. Inmiddels is het bewijs (proof of concept) hiervoor geleverd. De huidige pilot plant is echter te eenvoudig van opzet om het dynamische gedrag van het “full scale” proces nader vast te stellen en om voldoende representatief product met de juiste analytische kwaliteit te produceren om applicatietesten mee uit te voeren. Ook is optimalisatie van de reactiecondities slechts in beperkte mate mogelijk.

Ten einde deze essentiële zaken, “proof of process” en “proof of product”, uit te testen is een nieuwe volledige demonstratie-unit van reactie tot aan opgewerkt eindproduct noodzakelijk. Gezien de aard en de hoeveelheid van de gebruikte chemische reactanten, is het noodzakelijk om de demonstratie unit te integreren in het bestaande productie proces, zodat gebruik gemaakt kan worden van de beschikbare beveiligings en regel systemen.

Door de optimalisatie van de procesintensificatie te demonstreren helpt dit Huntsman op termijn haar concurrentiële voorsprong te handhaven, waarbij de intentie is om bij succes de proeffabriek in Rotterdam uit te bouwen tot een nieuw te bouwen MDI-fabriek volgens dit nieuwe principe. Daarbij beoogt Huntsman op jaarbasis 1416 TJ aan energieverbruik te verminderen en de CO₂-uitstoot met 76.425 tes te verlagen.

Dit demonstratieproject geeft een impuls aan de bewustwording op het gebied van de mogelijkheden van procesintensificatie binnen de Nederlandse chemische (proces)industrie en levert daardoor ook een bijdrage aan de innovatie in het topgebied Chemie. Huntsman is bereid om hiertoe deelaspecten van het project en opgedane algemene kennis m.b.t. het ontwerpen en bedrijven van de procesintensificatie te delen met belangstellenden en belanghebbenden. In dit kader is het vermeldenswaardig dat Huntsman al deelneemt in DSTI samenwerkingsprojecten en VNCI initiatieven om samen met andere instanties innovatieve oplossingen te vinden om de chemische industrie meer duurzaam te maken.

De totale kosten voor de bouw en de demonstratie unit zijn begroot op € 12,2 miljoen.

Naast de bouw van de demonstratie unit wordt tevens een splitter gebouwd, die zowel in de huidige fabriek gebruikt kan worden als een eerste aanzet is voor de eventueel later te bouwen nieuwe MDI-plant. Deze investering doet Huntsman voor eigen rekening en staat los van dit demonstratie-project.

Tegenprestatie Rijksoverheid

Het risico is voor Huntsman Holland te groot om direct van laboratoriumschaal het werkingsprincipe op te schalen naar de omvang van een “full scale” fabriek. Voordat een nieuwe fabriek op “full scale”

gebruikt kan worden, moet Huntsman de nieuwe geïntegreerde technologie testen om te bewijzen dat het risico op proces- en productietechnisch vlak aanvaardbaar is.

Zowel Huntsman Holland en de overheid realiseren zich dat het zeer moeilijk en kostbaar is voor de energie intensieve industrie (zoals de chemische industrie) een geheel nieuw proces te ontwikkelen en neer te zetten. Oplossing van de financieringsknelpunten kan alleen als ook de rijksoverheid een actieve rol vervult. De Rijksoverheid stelt binnen de relevante wettelijke kaders zo spoedig en flexibel mogelijk een financiële bijdrage van € 1,5 miljoen beschikbaar voor zover dit strookt met de toepasselijke staatssteunregels. Daartoe zal Huntsman Holland op korte termijn een aanvraag indienen vergezeld van een projectplan (inclusief begroting).

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen.

Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Huntsman Holland
De heer M. J. van der Meer

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

HUNTSMAN
Enriching lives through innovation

Green Deal van The New Motion (Infrastructuur Elektrisch Vervoer) met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. The New Motion vertegenwoordigd door haar CEO Ritsaart van Montfrans mede namens een consortium van autofabrikanten: Opel, Nissan, Peugeot, Citroen, Fisker; van netwerkbedrijven Alliander, Stichting E-Laad; van participerende lokaties Q-Park; van energie en afval nutsbedrijf HVC; van Stichting Urgenda.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
5. In 2012 komen reeds tussen 6,000-8,000 elektrische auto's naar Nederland.
6. Het succes van het gebruik ervan hangt in sterke mate af van de beschikbaarheid van oplaadpunten. Hierbij zal een mix van publieke en private laadpunten gebruikt gaan worden, waarbij de private laadpunten naar verwachting de meerderheid gaan vormen. Publieke laadpunten (zoals worden geplaatst door Stichting E-Laad en gemeenten) zijn belangrijk omdat 70% van de Nederlanders geen private parkeerplaats bij zijn woning heeft. Stichting E-laad vervult een belangrijke initiërende rol bij de uitrol van het publieke netwerk. Maar ook gemeenten spelen hierbij een cruciale rol.
7. Publieke laadpunten zijn echter relatief duur, en maken gebruik van schaarse parkeerplekken. Plekken op openbaar toegankelijke maar private locaties zullen belangrijk zijn als alternatief. Ook biedt dit meer ruimte voor commerciële exploitatie.

8. De elektrische auto's die naar Nederland komen kunnen laden met Mode3/Type2 stekkers (de nieuwe, intelligente standaard), maar ook met een 'huis-tuin-keuken' stekker. Veelal is dit laatste de goedkoopste oplossing voor het realiseren van laadpunten. Echter, voor het sturen van de belasting van het energienetwerk is het van groot belang dat er mogelijkheden voor intelligent laden komen, op basis van de Mode3/Type2 standaard laadtechnologie. Het is van belang dusdanige randvoorwaarden te creëren dat intelligent laden aantrekkelijk wordt voor berijders, en ook daadwerkelijk wordt toegepast.
9. Dit belang bestaat uit de volgende elementen:
  - Beter afstemmen van vraag en aanbod van energie. Aan de ene kant leidt duurzame opwekking tot een onregelmatig patroon van opgewekte energie, en aan de andere kant leidt de invoering van EV's tot een grotere vraag naar energie. Door het slim gebruiken van de batterijen van EV's als opslagmedium kan een oplossing voor deze situatie gevonden worden, waardoor een versnelling van zowel duurzame opwekking alsook invoering van EV mogelijk wordt;
  - Vermijden van dure verzwaringen van het energie netwerk. Door een goede afstemming te verzorgen tussen de vraag naar energie, en de capaciteit van het lokale netwerk kunnen de benodigde investeringen voor het grootschalig uitrollen van EV tot een veel lager niveau beperkt worden dan anders het geval zou zijn.
  - Intelligent laden maakt het mogelijk om laad- en parkeerdiensten te introduceren die afgestemd zijn op de wensen van berijders, door keuzes te bieden voor bijvoorbeeld verschillende laadsnelheden en prijzen.
10. Er is dus nu een kans om een eerste grootschalig intelligent laadnetwerk te realiseren. Hierin zal Nederland op kop lopen in Europa, en kan smart-grid technologie verder ontwikkeld worden. Samenwerking tussen veel verschillende partijen zal nodig zijn om dit te realiseren. Een intelligent netwerk heeft tevens de mogelijkheid om een vergoeding te realiseren voor het gebruik van de laadpunten. Hiermee ontstaan voor locatie-houders de mogelijkheid om investeringen in laadinfra terug te verdienen.

Gezamenlijke constatering

- Partijen constateren gezamenlijk het volgende. Om te komen tot een goede uitrol van een intelligent netwerk van laadpunten zal het nodig zijn om (a) op basis van experimenten en proefondervindelijk vast te stellen op welke punten wet- en regelgeving aangepast zou moeten worden en (b) commerciële initiatieven op gang te brengen. Een aanpassing van de wet- en regelgeving zal het mogelijk maken om de randvoorwaarden die nodig zijn om haalbare commerciële proposities in de markt te lanceren te optimaliseren.

Green Deal Initiatief

- Het Green Deal Initiatief 'Infrastructuur voor EV' richt zich op de uitrol in 2012 en 2013 van een landelijk dekkend netwerk van 10,000 intelligente laadpunten en 100 snellaadpunten voor elektrische auto's op private maar openbaar toegankelijke locaties (garages, parkeerterreinen, retail/horeca locaties, benzine pompen etc). Met elke elektrische auto die op de markt komt zal een intelligent laadpunt voor thuis/kantoor aangeboden en aanbevolen worden, en zal op basis van een inventarisatie van wensen van de klant een laadpunt op een private locatie geplaatst worden.
- In het Green Deal Initiatief wordt concreet invulling gegeven aan de bovengenoemde voordelen van intelligent laden. Hierdoor wordt het mogelijk om dienstenmodellen rondom 'verrekenen van gebruik van laadpunten', 'slim afnemen en terugleveren van energie' en 'batterij buffer management' te gaan introduceren.

De consortium partners zullen ieder een eigen bijdrage aan dit initiatief leveren:

- Autofabrikanten: De autofabrikanten zullen het aantrekkelijk maken voor berijders om intelligente laadpunten te gaan gebruiken voor het opladen van de elektrische auto door de intelligente laadpunten aan te bieden en aan te bevelen als standaard accessoire bij de auto, en door ondersteuning te bieden voor installatie van laadpunten thuis, op kantoor en in private / semi-publieke ruimten;
- Alliander zal de intelligente laadpunten ontwikkelen zo mogelijk in combinatie met een slimme meter.
- The New Motion zal - in samenwerking met partners - de laadpunten in een verhuur constructie aanbieden aan berijders, bedrijven en locaties. Tevens zal The New Motion via een IT backoffice de intelligente laadpunten gebruiken om laaddiensten te leveren aan berijders;
- Stichting E-Laad zal meewerken aan het initiatief door - bij de uitvoering van haar taken in het kader van het realiseren van een netwerk van publieke laadpunten voor elektrische auto's - actief bij te dragen aan het identificeren van locaties waar private of semi-publieke laadpunten gewenst zijn;
- Locatie partners: Locatie partner Q-Park zal op basis van de vraag van nieuwe EV berijders laadpunten plaatsen bij relevante vestigingen en/of parkeer locaties. Daarbij zal een eerste basis-dekking van laadpunten bij de vestigingen als uitgangspunt gebruikt worden. Meerdere locatie partners zijn nu in de pilot fase van uitrol en zullen zich aansluiten bij het initiatief in een volgende fase;
- Gemeentes: Gemeentes [Amsterdam], [Rotterdam], [Utrecht], dragen bij aan het initiatief door intelligente laadpunten te realiseren op gemeentelijke parkeer locaties (naast de inspanningen om publieke punten te realiseren);
- HVC: energie en afvalnutsbedrijf HVC (52 Gemeenten en 5 waterschappen zijn aandeelhouders van HVC) zal intelligente laadpunten uitrollen binnen haar project om in elk van de aandeelhoudende gemeenten een eerste serie laadpunten te plaatsen;
- Stichting Urgenda: Urgenda zal middels het initiatief wijwillenladen.nl (vergelijkbaar met de eerdere acties wijwillenzon.nl, iedereeneenzonneboiler.nl) bedrijven en particulieren de mogelijkheid bieden om tegen aantrekkelijke voorwaarden een laadpunt te realiseren op door hen aan te wijzen locaties, en daarmee bij te dragen aan de versnelde uitrol van een open 'community' netwerk van intelligente laadpunten.
- Het consortium heeft een open structuur, andere partijen zijn van harte uitgenodigd om zich aan te sluiten bij het initiatief

Tegenprestatie Rijksoverheid

Het Rijk zal een aantal maatregelen nemen ter bevordering van de uitrol van laad infrastructuur voor EV's:

- Het Rijk onderschrijft het eindbeeld waarbij vanuit het oogpunt van de EV berijder optimaal wordt tegemoet gekomen aan zijn wensen (keuzevrijheid, flexibiliteit, gemak) en waarbij vanuit de netwerkkant optimaal gebruik wordt gemaakt van laadsturing en de koppeling tussen EV en decentrale opwekking. Hierbij gaat het erom dat intelligente EV laadpunten op een goedkope en eenvoudige manier gerealiseerd kunnen worden in het energie netwerk (zowel voor als achter bestaande aansluitingen), waarbij de mogelijkheden die EV's bieden voor bijvoorbeeld decentrale vraagsturing en decentrale opslag van energie optimaal gebruikt kunnen gaan worden in de toekomst.
- Om bovenstaand eindbeeld te realiseren en de uitrol van het netwerk op korte termijn te faciliteren zal het Rijk a) onderzoeken welke impact dit eindbeeld heeft op financieel, technisch, en regelgevend gebied en b) bezien welke tussentijdse stappen nodig en mogelijk zijn om uiteindelijk tot dit eindbeeld te komen. Een eerste inventarisatie hiervan zal gedurende de komende 12 maanden worden uitgevoerd, in samenwerking met de consortium partners. Het Rijk zal zich vervolgens maximaal inzetten om het bovenstaande eindbeeld te realiseren.

- De huidige Elektriciteitswet vereist een meetinrichting op elke kleinverbruikersaansluiting die voldoet aan bepaalde voorwaarden. In het kader van intelligente lokale invoeding van duurzame energie, laadsturing en demand-respons propositities naar gebruikers is een intelligente meter cruciaal (intelligente meter die kan communiceren en die comptabel is). In relatie tot de wettelijke eisen is het daarbij wel van belang om onnodige voorwaarden te voorkomen en voldoende flexibiliteit te laten voor een doelmatige en efficiënte inrichting van de laadinfrastructuur. Het Rijk zal daarom inventariseren of zich in dit kader knelpunten voordoen die maatregelen vereisen. Het Rijk zal bijvoorbeeld, mede in overleg met de NMa, bezien of er bij voorkeur binnen de bestaande regelgeving ruimte bestaat om laadpunten of laadpuntexploitanten (als energieafnemer) op een zodanige wijze te classificeren, dat ze niet vallen onder de wettelijke kleinverbruikerseisen (daar waar deze niet relevant of effectief zijn).
- Om een aantrekkelijke business case te realiseren, willen mobiliteitsproviders de mogelijkheid hebben om een laadpunt op privaat terrein te plaatsen waarbij aangesloten wordt op de bestaande aansluiting. Tegelijkertijd bestaat de wens om dat laadpunt de facto als zelfstandige aansluiting aan te merken om zodoende ondermeer het leveren (en terugleveren) van energie op het laadpunt via een service provider mogelijk te maken. Het Rijk zal in dit kader overleg met de energiesector initiëren en faciliteren over mogelijkheden om systemen te introduceren die dit mogelijk maken (bv sub-aansluitingen). Verder zal het Rijk bezien of het mogelijk is om een serie kleinverbruikers aansluitingen te combineren in een grootverbruikersaansluiting ('multisite' benadering).
- In het kader van een optimale benutting van de laadcapaciteit en het faciliteren van intelligente dienstverlening aan de ene kant en load management aan de andere kant zijn een groot aantal onderlinge afspraken nodig tussen verschillende stakeholders. In dit kader zal het Rijk zich inspannen om zonnodig overleg tussen betrokken stakeholders te faciliteren indien zich belemmeringen voordoen met een breder (of sectoroverstijgend) karakter. Het Rijk zal zich daarbij inspannen om op korte termijn de juiste beslissingen tot stand te brengen tussen de verschillende stakeholders, waarbij de benodigde wijzigingen in de regelgeving afgestemd en doorgevoerd worden.
- De Rijksoverheid zal voorts in het kader van de proeftuinen smart grids ruimte creëren voor het opdoen van ervaringen met marktconcepten als deze. Ook in de focusgebieden elektrisch rijden zal deze ruimte gecreëerd worden.
- Het Rijk zal zich inspannen om het belang van vergunningverlening m.b.t. laadinfrastructuur bij gemeentes (met name ook in private gemeentelijke parkeerlocaties) onder de aandacht te brengen (bijv door afspraken met de VNG, informatiebijeenkomsten, ...) en indien gewenst gemeentes hierbij te ondersteunen (personele inzet). Hierbij zal het Rijk een duidelijke leidraad meegeven aan gemeentes op basis waarvan lokaal beleid rondom EV gevormd en uitgevoerd kan worden.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens The New Motion
Dhr. R. van Montfrans

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van coalitie Jaap Eden IJsbanen met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Jaap Eden IJsbanen, ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door mevr. E. van der Weerden
3. Eneco, ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door dhr. B. Poeth
4. Deerns Raadgevende Ingenieurs B.V., ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door dhr. D. Wesdorp
5. Woonstichting De Key, ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door dhr. R.C. Haans
6. Woningstichting Rochdale, ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door dhr. R. Grotendorst
7. Gemeente Amsterdam (Stadsdeel Oost en Projectbureau Zuidoostlob), ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door N. Özütok (Stadsdeelwethouder Duurzaamheid) en mevr. H. Vlug (Projectbureau Zuidoostlob).

hierna tezamen genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De geïnventariseerde projecten van de initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van deze green deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
5. Vanwege de maatschappelijke wens van Jaap Eden IJsbanen om haar energievoorziening te verduurzamen, hebben de directie van Jaap Eden IJsbanen, Deerns Raadgevende Ingenieurs en Eneco Shared Energy Solutions een onderzoek in gang gezet naar de verduurzaming van elektriciteit, warmte en koude die gebruikt wordt op het terrein van de Jaap Eden IJsbanen. Hierbij is geconstateerd dat bij het gebruik van koelmachines nuttige restwarmte ter beschikking komt die mogelijk voor de omgeving bruikbaar is. Om die reden is contact gezocht met de woningcorporaties die verantwoordelijk zijn voor de (her) ontwikkeling van de omliggende wijken. Daaruit zijn onderstaande afspraken voortgevloeid.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Hergebruik restwarmte Jaap Eden

Green Deal initiatief

De private partijen en de gemeente Amsterdam zullen de geplande 800 nieuwbouw woningen in de wijken Middenmeer-Noord en Jeruzalem te Amsterdam verwarmen met restwarmte van de Jaap Eden IJsbanen. Aan de verdere invulling van dit streven is de voorwaarde verbonden dat:

- a. een haalbaarheidsstudie de verwachting bevestigt dat er zowel voor de wijk Middenmeer-Noord als voor de wijk Jeruzalem er een succesvolle businesscase bestaat voor het benutten van deze restwarmte en
- b. er naar mening van de ontwikkelende partijen niet op een andere wijze beter invulling kan worden gegeven aan het behalen van de ambitie van klimaatneutrale bouw in beide wijken.

Er is sprake van een succesvolle businesscase wanneer:

- de CO₂-emissie van Jaap Eden met 50% wordt teruggedrongen;
- de beide wijken zo mogelijk klimaatneutraal worden met voor De Key, Rochdale en de uiteindelijke bewoners (huurders en kopers) aanvaardbare kosten. Hierbij worden de reeds door het Stadsdeel Oost, de gemeente Amsterdam, De Key en Rochdale overeengekomen en vastgestelde kaders / uitgangspunten van de beide wijken in acht genomen.

Partijen zijn bereid om alle informatie, waaronder (deel –en tussen)resultaten van eerder uitgevoerd onderzoek, beschikbaar te stellen ten behoeve van de haalbaarheidsstudie.

Inbreng Rijksoverheid

De Rijksoverheid zal, binnen de relevante wettelijke kaders en voor zover dit strookt met de toepasselijke staatssteunkaders, 50% van de kosten voor het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie naar het hergebruik van de restwarmte van Jaap Eden IJsbanen voor de wijken Middenmeer-Noord en Jeruzalem voor haar rekening nemen. Dit op voorwaarde dat het project wordt uitgevoerd wanneer de studie aantoont dat een positieve businesscase haalbaar is, en er niet op een andere wijze beter invulling kan en zal worden gegeven aan het behalen van de ambitie van klimaatneutrale bouw in beide wijken. Hiertoe zullen de opdrachtgevers van de studie een aanvraag indienen, vergezeld van een projectplan. In alle andere gevallen dragen partijen zelf de volledige kosten voor de haalbaarheidsstudie. Deze kosten bedragen maximaal € 30.000,-. Nadere afspraken over o.a. de kostenverdeling zijn gemaakt in bijgaande samenwerkingsovereenkomst.

De studie zal worden uitgevoerd door Eneco Shared Energy Solutions en Deerns Raadgevende Ingenieurs in nauwe afstemming met partijen. De start van de studie is voorzien op 15 september 2011. De studie heeft een doorlooptijd van ca. 3 maanden.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en eindigt uiterlijk op 15 december 2011 of zoveel eerder als de haalbaarheidsstudie is afgerond.

Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Indien er zich dwingende omstandigheden voordoen die van dien aard zijn dat een wijziging van de Green Deal noodzakelijk is, zullen Partijen hierover zo spoedig mogelijk overleggen.

Deze afspraak kan alleen gewijzigd of verlengd worden indien Partijen daar schriftelijk mee instemmen.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Jaap Eden IJsbanen,
Ellis van der Weerden, Directeur Jaap Eden IJsbanen

Namens Eneco,
Bram Poeth, directeur Eneco Shared Energy Solutions

Namens Deerns Raadgevende Ingenieurs BV,
David Wesdorp, Manager Onderzoek, Bouwfysica en Energie

Namens Woonstichting De Key,
Robert Haans, Bestuurder

Namens Woningstichting Rochdale,
Rene Grotendorst, Bestuursvoorzitter

Namens de Gemeente Amsterdam,
Nevin Özütok,
Stadsdeelwethouder Duurzaamheid
Stadsdeel Oost, Gemeente Amsterdam

Hetty Vlug,
directeur Projectbureau Zuidoostlob
Gemeente Amsterdam

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Bijlage:

Samenwerkingsovereenkomst haalbaarheidsstudie

De Ondergetekenden:

Eneco B.V., statutair gevestigd te Rotterdam, geregistreerd in het handelsregister te Rotterdam onder nummer 24433142 en kantoorhoudende te Capelle aan den IJssel, Rivium Quadrant 75, rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar gevolmachtigde, de heer Bram Poeth, hierna te noemen 'Eneco';

Stadsdeel Oost, Gemeente Amsterdam, handelend onder de naam Stadsdeel Oost, statutair gevestigd te Amsterdam, geregistreerd in het handelsregister te Amsterdam onder dossiernummer 34366966 en kantoorhoudende te Amsterdam, Oranje Vrijstaatsplein 2, 1093 NG Amsterdam, te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd middels volmacht bij besluit van de Voorzitter van Stadsdeel Oost, door stadsdeelwethouder Duurzaamheid, Nevin Özütok, handelend ter uitvoering van het besluit van het Dagelijks Bestuur van het Stadsdeel Oost de dato 20 september 2011 met registratienummer 271305 de Gemeente Amsterdam hierna te noemen: 'het Stadsdeel';

Jaap Eden IJsbanen, handelend onder de naam Stichting IJscapex Jaap Eden, statutair gevestigd te Amsterdam, geregistreerd in het handelsregister te Amsterdam onder nummer s41204870 en kantoorhoudende te Radioweg 64 1098 NJ Amsterdam, rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar directeur mevrouw E. van der Weerden, hierna te noemen 'Jaap Eden IJsbanen';

Projectbureau Zuidoostlob, Gemeente Amsterdam, handelend onder de naam 'Projectbureau Zuidoostlob' statutair gevestigd te Amsterdam, geregistreerd in het en kantoorhoudende te Amsterdam, rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar projectdirecteur Hetty Vlug, hierna te noemen 'Projectbureau Zuidoostlob';

Woonstichting De Key, statutair gevestigd te Amsterdam, geregistreerd in het handelsregister te Amsterdam onder nummer 41215563 en kantoorhoudende te Amsterdam aan de Hoogte Kadijk 179, rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar directeur Projectontwikkeling H.M.A., hierna te noemen 'Woningcorporatie De Key';

Woningstichting Rochdale, statutair gevestigd te Amsterdam, geregistreerd in het handelsregister te Amsterdam onder nummer 330112701 en kantoorhoudende te Amsterdam aan het Bos en Lommerplein 303, rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar bestuurder de heer R. Grotendorst, hierna te noemen 'Woningstichting Rochdale';

Deerns Raadgevende Ingenieurs BV, statutair gevestigd te 's-Gravenhage, geregistreerd in het handelsregister te 's-Gravenhage onder nummer 27047671 en kantoorhoudend te Rijswijk aan de Fleminglaan 10, rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar bestuurder de heer J.K. Mak, hierna te noemen 'Deerns'.

Bovengenoemde partijen zullen hierna afzonderlijk respectievelijk gezamenlijk ook worden aangeduid als 'Partij' respectievelijk 'Partijen'.

Woonstichting De Key en Woningstichting Rochdale zullen hierna ook gezamenlijk worden aangehaald als de Woningcorporaties.

Overwegende dat:

- I. Eneco zich richt op de ontwikkeling, realisatie en exploitatie van, alsmede investering in duurzame energieprojecten, en voorts op de in- en verkoop van energie en in dat verband geïnteresseerd is in participatie in het onder ix) genoemde project;
- II. Het Stadsdeel zich richt in deze op het faciliteren van een particulier initiatief waarin partijen gezamenlijk de mogelijkheden tot verduurzaming onderzoeken.

- III. Jaap Eden IJsbanen zich richt op het exploiteren van haar ijsbanen;
- IV. Projectbureau Zuidoostlob zich richt op het ontwikkelen van Middenmeer Noord, Sciencepark en Zuidoost.
- V. Woonstichting De Key zich richt op verhuren, onderhouden, renoveren en ontwikkelen van huur- en koopwoningen voor de sociale sector.
- VI. Woningstichting Rochdale zich richt op goed en betaalbaar wonen in leefbare en duurzame wijken;
- VII. Raadgevend ingenieursbureau Deerns BV zich richt op het adviseren in en ontwerpen van duurzame energieprojecten;
- VIII. Partijen met elkaar contact hebben gezocht over een mogelijke samenwerking in verband met het ontwerp, de realisatie en exploitatie van een duurzame energievoorzieningsproject in Stadsdeel Oost (hierna: de 'Samenwerking');
- IX. Met het duurzame energievoorzieningsproject bedoeld wordt de integrale verduurzaming van Jaap Eden IJsbanen en de wijken Jeruzalem en Middenmeer Noord, zodanig dat:
  - de CO₂-emissie van Jaap Eden met 50% terug gaat;
  - de beide wijken zo mogelijk klimaatneutraal worden ontwikkeld met voor De Key, Rochdale en de uiteindelijke bewoners (huurders en kopers) aanvaardbare kosten. Hierbij worden de reeds door het Stadsdeel Oost, de gemeente Amsterdam, De Key en Rochdale overeengekomen en vastgestelde kaders / uitgangspunten van de beide wijken in acht genomen (hierna aangeduid als 'het Project');
- X. In deze overeenkomst de bereidheid van de partijen wordt vastgelegd om samen het haalbaarheidsonderzoek in kader het Project te verrichten (hierna aangeduid als de overeenkomst);

Verklaren als volgt:

1. *Activiteiten*

Partijen zullen in het kader van het Project de volgende activiteiten (hierna 'de Activiteiten') verrichten:

  - 1.1 De haalbaarheidsstudie naar het Project wordt uitgevoerd door Deerns en Eneco en wordt ondersteund door een begeleidingsgroep van de overige Partijen.
  - 1.2 Partijen zullen, voor zover redelijk, alle gewenste informatie beschikbaar stellen aan het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie in het kader van de door het ministerie en partijen overeengekomen Green Deal (zie bijlage 1).
  - 1.3. Partijen stellen voor het haalbaarheidsonderzoek de resultaten beschikbaar van onderzoeken die in het kader van het Project van belang zijn. Hierdoor kunnen de kosten van het haalbaarheidsonderzoek worden beperkt en wordt de gewenste afstemming bevorderd tussen de planning en de beleidswensen van de partijen.
  - 1.4 Indien (één der) Partijen na het aangaan van deze overeenkomst vaststelt dat er nog andere dan de in voorgaande leden van dit artikel beschreven activiteiten moeten plaatsvinden die niet door de afspraken in deze overeenkomst worden gedekt, zullen Partijen, wanneer zij unaniem dit standpunt delen, nadere schriftelijke afspraken maken over deze nieuwe activiteiten.
  - 1.5 Partijen kunnen gedurende de looptijd van deze overeenkomst (artikel 5.1) uitstappen.
  - 1.6 Deze overeenkomst verbindt geen der Partijen tot iets anders dan in deze overeenkomst vermeld. Partijen verplichten zich door middel van het ondertekenen van deze overeenkomst op geen enkele wijze om uiteindelijk ook daadwerkelijk in het Project te investeren.
2. *Medewerking en Informatieverstrekking*
  - 2.1 Partijen zullen direct na ondertekening van deze overeenkomst een aanvang maken met de uitvoering van de activiteiten waarvoor Partijen voldoende personeel en tijd beschikbaar zullen stellen. Partijen zullen elkaar alle in het kader van het oriënteren op de haalbaarheidsstudie redelijkerwijs benodigde informatie verstrekken alsmede medewerking en ondersteuning verlenen.
3. *Tijdpad*
  - 3.1 Partijen zijn jegens elkaar niet verplicht de resultaten uit de haalbaarheidsstudie op te volgen. Partijen zullen na beoordeling van de haalbaarheidsstudie elk voor zich nagaan / besluiten of aan de uitkomsten van de haalbaarheidsstudie een vervolg gegeven zal worden.

- 3.2 Met betrekking tot de onder 1.1 genoemde activiteiten maken partijen nadere afspraken omtrent uitvoering en planning. Hiertoe zijn Partijen een scope voor het haalbaarheidsonderzoek overeengekomen. Zie bijlage 2.
4. *Kosten*
- 4.1 De totale kosten voor de uitvoering van de werkzaamheden voor het haalbaarheidsonderzoek, bedragen maximaal € 30.000,- excl. BTW. Dit bedrag kan worden beschouwd als een vast bedrag en is niet onderhevig aan enig meerwerk, prijsstijgingen en indexaties.
- 4.2 Bij uitvoering van het Project zal het ministerie van EL&I in het kader van de Green Deal 50% van de kosten van de haalbaarheidsstudie voor haar rekening nemen. Indien Eneco het project uitvoert zal deze partij de overige 50% voor haar rekening nemen. Indien het Project door een andere Partij dan Eneco wordt uitgevoerd wordt de resterende 50% door partijen gezamenlijk betaald (ieder een zevende deel) en indien het project niet tot stand komt terwijl wel haalbaarheid geconstateerd is, betalen partijen gezamenlijk de totale kosten (100%) van de haalbaarheidsstudie (eveneens ieder een zevende deel).
- 4.3 Tenzij schriftelijk anders overeengekomen, draagt ieder der Partijen haar eigen – interne en externe kosten. Onder externe kosten worden niet gerekend de door een Partij ingeschakelde derden voor de vervulling van haar taak als bedoeld onder artikel 2.1.
5. *Looptijd*
- 5.1 Deze overeenkomst treedt in werking op de datum van ondertekening en eindigt uiterlijk op 15 december 2011 of zoveel eerder als de in artikel 1 genoemde activiteiten zijn afgerond.
6. *Geheimhouding*
- 6.1 Partijen zijn door het ondertekenen van deze Intentieverklaring gehouden om alle informatie in de Samenwerking strikt vertrouwelijk te behandelen en niet aan derden mede te delen. Onder mededelen wordt mede verstaan het ter beschikking stellen. Onder derden, als in deze overeenkomst worden bedoeld, vallen niet bij onderhavig onderzoek betrokkenen, die zich tot eenzelfde geheimhouding hebben verplicht.
7. *Aansprakelijkheid*
- 7.1 Tenzij anders in dit artikel bepaald, zijn Partijen jegens elkaar niet aansprakelijk voor enigerlei schade voortvloeiend uit de uitvoering van deze overeenkomst, zulks behoudens in geval van opzet of bewuste roekeloosheid en voor schade voortvloeiende uit schending van de geheimhoudingsplicht ten aanzien van het publiceren van tussenresultaten gedurende de looptijd van haalbaarheidsstudie.
- 7.2 Behalve het bepaalde in deze overeenkomst, kunnen partijen geen aanspraken maken op rechten en/of verplichtingen tussen partijen in welke vorm dan ook.
8. *Slotbepalingen*
- 8.1 Externe communicatie met betrekking tot (de inhoud van) deze overeenkomst, geschiedt alleen na de in artikel 5.1 genoemde einddatum. Interne communicatie is toegestaan voor de in artikel 5.1 genoemde einddatum. Externe communicatie voor de in artikel 5.1 genoemde einddatum geschiedt uitsluitend in onderling overleg en met voorafgaande instemming van alle Partijen en namens alle partijen.
- 8.2 Wijzigingen van deze overeenkomst zijn slechts rechtsgeldig indien schriftelijk vastgelegd en rechtsgeldig door Partijen ondertekend.
- 8.3 Deze overeenkomst wordt aangegaan onder het uitdrukkelijk voorbehoud dat alle partijen altijd alvorens te besluiten tot het uitvoeren van een activiteit voortvloeiende uit deze overeenkomst hiervoor de noodzakelijke voorafgaande goedkeuring /instemming krijgt van de daartoe bevoegde (rechts-)personen / bestuursorganen.
- 8.4 Voor alle situaties en omstandigheden welke niet voorzien zijn of voorzien konden worden, zullen Partijen in onderling overleg en te goeder trouw een oplossing trachten te vinden.
9. *Toepasselijk recht en forum*
- 9.1 Op deze overeenkomst is Nederlands recht van toepassing.
- 9.2 Alle geschillen die uit deze overeenkomst voortvloeien worden in eerste aanleg voorgelegd aan de Rechtbank in Amsterdam.

Aldus overeengekomen en opgemaakt in zeventvoud,

te Rotterdam, d.d. 2011

te Amsterdam, d.d. 2011

Eneco B.V.
Bram Poeth
Directeur Eneco Shared Energy Services

Stadsdeel Oost, gemeente Amsterdam
Nevin Özütok
Stadsdeelwethouder Duurzaamheid

te Amsterdam, d.d. 2011

te Amsterdam, d.d. 2011

Jaap Eden IJsbanen
Ellis van der Weerden
Directeur

Projectbureau Zuidoostlob, gemeente Amsterdam
Hetty Vlug
Directeur

te Amsterdam, d.d. 2011

te Amsterdam, d.d. 2011

Woonstichting De Key
Helen van Duin
Directeur Projectontwikkeling

Woningstichting Rochdale
Rene Grotendorst
Bestuurvoorzitter

te Amsterdam, d.d. 2011

Deerns Raadgevende Ingenieurs
J.K. Mak
Directeur

Bijlage(n):

1. Green deal;
2. Scope haalbaarheidsstudie.

Green Deal Materialen voor Energietoepassingen

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, hierna te noemen: Rijksoverheid;
2. De kennisinstellingen:
  - a. Stichting Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN)
  - b. Technische Universiteit Delft
  - c. Technische Universiteit Eindhoven
  - d. Universiteit Twente
3. De bedrijven:
  - a. Stichting ATO
  - b. BioMCN
  - c. Levitech
  - d. Nefit B.V. / Bosch Thermotechnology
  - e. NXP Semiconductors Netherlands N.V.
  - f. Suzlon Blade Technology
  - g. Tempres Systems B.V.
  - h. Knowledge Centre WMC

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

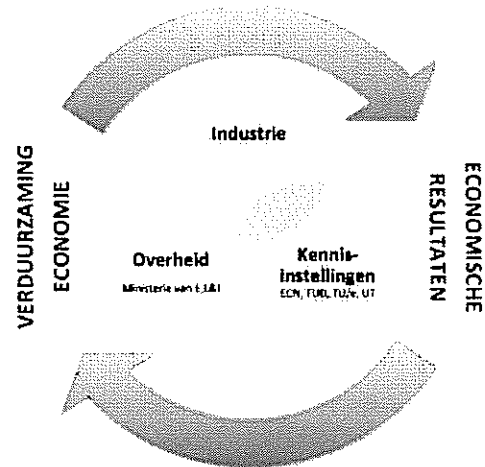
Partijen hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

1. Het kabinet beoogt een 'Green Deal' met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid, bedrijfsleven en maatschappij.
2. Partijen zien publiek-private samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Creativiteit, ondernemerschap, kennisdeling en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
3. Bij de Green Deal gaat het om concrete initiatieven op het brede gebied van duurzaamheid, waarbij barrières worden weggenomen, innovaties worden ontwikkeld, gefinancierd en toegepast en kansen worden benut. In de praktijk wordt de maatschappij geconfronteerd met belemmeringen die initiatieven voor verdere verduurzaming in de weg staan. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken om deze belemmeringen weg te nemen, zodat initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op bijvoorbeeld decentrale energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, broeikasgassen, biodiversiteit, duurzaam inkopen, etc. Deze initiatieven kunnen vervolgens als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten (vliegwieleffect). Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.
4. Nederland heeft een goede en op enkele onderdelen leidende kennis- en technologiepositie op het gebied van duurzame energietechnologieën. Versterken en uitbouwen van deze positie biedt belangrijke kansen om duurzame "groene banen" te creëren en om de toepassing van duurzame energie te verbreden en te versnellen: groen en groei in de praktijk gebracht.

De Green Deal *Materialen voor Energietoepassingen* (GDME) tussen genoemde partijen omvat de volgende aspecten en afspraken:

- **Wie?** De kerngroep van partijen in de GDME wordt gevormd door de partners en belanghebbenden van het programma Advanced Dutch Energy Materials Innovation Lab (ADEM): kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheid.

- **Wat?** De GDME beoogt 1) de verduurzaming van onze economie te versnellen en 2) hier ook economisch van te profiteren, door materiaalonderzoek ten behoeve van de ontwikkeling én toepassing van nieuwe en verbeterde duurzame energietechnologieën. Het economische effect betreft zowel groei in banen als groei in innovatief vermogen en concurrentievermogen. Daarbij gaat het in het bijzonder om: windenergie, zonne-energie, elektriciteitsopslag (onder meer i.r.t. elektrisch rijden), warmteopslag (onder meer i.r.t. energiebesparing), biobrandstoffen en brandstofcellen. Het programma Advanced Dutch Energy Materials Innovation Lab (ADEM) vormt de kernactiviteit van de GDME.

Door de inhoud heeft deze GDME belangrijke en directe verbanden met de werkgebieden van de Topsectoren Energie (alle onderdelen) en High Tech Systemen en Materialen (onderdelen waarin apparatuurbouwers een centrale rol spelen, zoals zonne-energie). Daarnaast sluit de GDME nauw aan bij het prioriteitsgebied 'elektrisch rijden', via het GDME-programmaonderdeel 'batterijen', waarin energiemangement centraal staat. Tot slot levert deze GDME belangrijke input voor andere Green Deals op het gebied van energie.

- **Waarom?** Materiaalonderzoek vormt de basis van belangrijke innovaties op het gebied van duurzame energietechnologieën en biedt inherent "groen en groei". Versterking van dat onderzoek en bundeling van krachten tussen kennisontwikkelaars en -toepassers (de kern van deze GDME) zijn essentieel om in de sterk competitieve mondiale context een concurrerende positie te behouden en om technologieën snel en grootschalig te kunnen toepassen. Daarmee levert deze Green Deal onmisbare ingrediënten voor langdurige, hoogwaardige economische activiteiten en voor verduurzaming van de energievoorziening en het energiegebruik. Bij het onderzoek zullen de kennisinstellingen zich vooral richten op funderend onderzoek en opleiden¹ van hoogwaardige kenniswerkers en de Industrie op toegepast onderzoek.
- **Hoe?**
  - Het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) en de drie Technische Universiteiten (TUD, TU/e en UT) bundelen hun krachten en delen hun kennis op het gebied van materiaalonderzoek ten behoeve van energietoepassingen

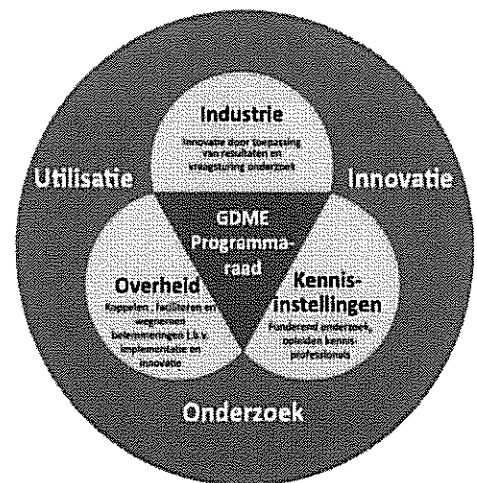
¹Alleen al binnen het ADEM-programma betreft dit het opleiden van 40 promovendi.

en hebben daartoe een samenwerkingsovereenkomst gesloten. De krachtenbundeling betreft zowel onderzoekprojecten als onderzoekinfrastructuur.

- o Genoemde onderzoekspartijen werken in het kader van deze GDME thematisch en doelgericht samen met bedrijven op het gebied van energietechnologieën, met het doel om de basis te leggen voor de ontwikkeling en marktintroductie van geavanceerde nieuwe producten. Bedrijven leveren bijdragen aan het onderzoekprogramma en de onderzoeksinfrastructuur, om de GDME-samenwerking mede vorm te geven en zo maximale spin-off te genereren voor een duurzame economie.

Partijen spreken af:

- Vertegenwoordigers van bedrijven die een bijdrage leveren (de industriepartners), vertegenwoordigers van de ADEM-onderzoekspartijen, alsmede vertegenwoordigers van het Ministerie van EL&I vormen een Programmaraad die de interactie tussen overheid, bedrijven en onderzoekspartijen structureert, die mede richting geeft aan het onderzoek (vraagarticulatie en -sturing) en die actief innovatieve utilisatiemogelijkheden verkent. In de Programmaraad hebben zitting: zie bijlage. Deze Raad kiest een voorzitter uit haar midden en staat garant voor de realisatie van het ADEM-onderzoekprogramma. Gezien de inhoudelijke verbondenheid van deze GDME met het Materials Innovation Institute M2i zullen partijen een geschikt samenwerkingsmodel ontwerpen en implementeren, teneinde de effectiviteit van het Nederlandse materiaalonderzoek te optimaliseren.
- Het ADEM-onderzoekprogramma wordt inhoudelijk volledig geïntegreerd in en vormt de onderzoekskern van deze Green Deal. De Rijksoverheid heeft, in het kader van het ADEM-Innovatieprogramma, €30 mln. toegezegd. De tweede tranche van de overheidsbijdrage aan ADEM (15 M€) wordt vrijgemaakt en verstrekt ten behoeve van de uitrol van het ADEM-onderzoekprogramma, binnen de kaders van deze Green Deal en met tenminste 10% ($\geq 1,5M$ €) private bijdragen (cash of in-kind). De eerste tranche van de overheidsbijdrage aan ADEM (15 M€) is reeds in een ander subsidiekader aan het ADEM-consortium verstrekt en is geen onderwerp van deze Green Deal. De flexibiliteit in het ADEM-programma in termen van nog te definiëren

onderzoeksprojecten en (investerings in) onderzoeksinfrastructuur wordt volledig benut om invulling te kunnen geven aan de vraagsturing door de industriepartners in de GDME. Partijen zijn bereid nadere voorwaarden af te spreken over de nog niet gecommiteerde gelden teneinde het onderzoek maximaal vraaggestuurd te maken, en bereid bilaterale overeenkomsten af te sluiten over specifieke onderzoek-samenwerking en gebruik van resultaten. Daarnaast geven industriepartners en overheid via de Programmaraad mede richting aan de onderzoeksprojecten en het verder inrichten van het ADEM Open Innovatielab dat onderzoeksfaciliteiten beschikbaar maakt.

Getekend te 's-Gravenhage op 1 september 2011

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Drs. M.J.M. Verhagen

Green Deal van KLM met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, beide handelend als bestuursorgaan, hierna te noemen: de Rijksoverheid;
2. Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V., vertegenwoordigd door de heer drs. ing. P.F. Hartman, president-directeur.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij.

Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

A Green Deal initiatief biokerosine

Als koploper op het gebied van duurzaamheid in de luchtvaart, getuige de 7e opeenvolgende eerste plaats in de Dow Jones Sustainability Index, heeft KLM in 2009 als eerste ter wereld met “observers” aan boord een demonstratievlucht op biobrandstof (op basis van camelina) gemaakt (www.klmbiofuels2009.com). Afsluitend heeft KLM toen SkyNRG opgericht; een joint venture van KLM, Spring Associates en North Sea Group die als missie heeft om de markt te ontwikkelen voor betaalbare en duurzame biobrandstoffen voor de luchtvaart. In juni 2011 heeft KLM als eerste luchtvaartmaatschappij ter wereld een commerciële vlucht op biokerosine (op basis van afgewerkt frituurvet) uitgevoerd, van Amsterdam naar Parijs, die later dit jaar een vervolg krijgt.

KLM gaat voort met haar KLM Biofuel Action Plan: KLM brengt samen met Air France en partners, zoals het Wereld Natuur Fonds Nederland, de supply chain van duurzame biobrandstoffen voor de luchtvaart op gang, teneinde op een betaalbare wijze de CO₂ uitstoot door luchtvaart te minimaliseren in 2020. IATA streeft naar 6% bijmenging van duurzame biobrandstoffen in de luchtvaart industrie in 2020.

Inzet KLM

KLM zal haar Biofuel Action plan verder uitvoeren en zodoende onderstaande te initiëren, teneinde biofuels economisch haalbaar te maken:

- KLM zal vanaf het najaar 2011 circa 200 vluchten van Amsterdam naar Parijs op biobrandstof (op basis van afgewerkt frituurvet) uitvoeren.
- KLM zet zich in om bekendheid met en gebruik van duurzame biobrandstof door andere partijen in de luchtvaartindustrie te vergroten, o.a. door:
  - Het ontwikkelen van duurzaamheidsstandaarden samen met de 'Roundtable on Sustainable Biofuels' (internationale multi stakeholder organisatie, <http://rsb.epfl.ch>).
  - Kennisuitwisseling met stakeholders uit de supply chain, NGO wereld, corporate accounts, overheid en wetenschap over "hoe nu verder". Dit dialoog evenement vindt plaats op 26 oktober 2011.
  - Het ondersteunen van initiatieven die bijdragen aan de ambitie 'Biofuel Flightpath' van de Europese Commissie (doelstelling 2020 2mln ton duurzame biobrandstoffen voor luchtvaart te produceren en gebruiken).
- Innovatie op gang brengen in samenwerking met alle spelers in de supply chain van biofuels:
  - Investeren in onderzoek, ontwikkeling en demonstratieprojecten, teneinde de economisch meest rendabele techniek te combineren met de meest rendabele en duurzame biomassa.
- De klant actief te betrekken bij duurzame luchtvaart, specifiek geënt op biobrandstof:
  - KLM is voornemens een 'Biofuels Corporate Account' programma te ontwikkelen, waarvan de bijdragen worden aangewend voor investeringen in biobrandstoffen projecten.

Tegenprestatie Rijksoverheid

Biobrandstoffen gaan nu nog voornamelijk naar het wegtransport, in verband met het Nederlandse mandaat. De luchtvaart industrie is echter één van de weinige industrieën die op de korte en middellange termijn geen alternatief heeft voor liquide brandstoffen. Derhalve bepleiten wij dat de beschikbare duurzame biomassa, die geschikt is voor liquide biobrandstoffen, beschikbaar komt voor de luchtvaartsector.

- De Rijksoverheid zet zich in om de formulering van de EU-ETS wetgeving aan te passen zodat administratieve beperkingen voorvloeiend uit een gezamenlijke brandstof infrastructuur (het 'commingling' - vermenging) wordt weggenomen. Hierbij stemt zij af met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.
- Tevens zal de Rijksoverheid zich inspannen om de acceptatie van biokerosine binnen de huidige verplichting (teller) in de EU-RED formaliseren.
- De Rijksoverheid zal initiatieven en standaarden, ontwikkeld door de 'Roundtable on Sustainable Biofuels' ondersteunen danwel accepteren, zover deze niet strijdig zijn met nationale wet-en regelgeving.
- De Rijksoverheid zet zich in om een level playing field voor de Nederlandse luchtvaartindustrie op Europees niveau te waarborgen, alsmede een gelijke benadering van vervoersmodaliteiten waar het stimuleringsmaatregelen betreft (nationaal en Europees).
- De Rijksoverheid zet zich, in geval van schaarste, in om zoveel als mogelijk duurzame feedstock beschikbaar te maken voor sectoren die in de komende decennia geen alternatief hebben voor liquide brandstoffen zoals luchtvaart, rekening houdend met marktverhoudingen.
- De Rijksoverheid steunt de ontwikkeling van het 'Biofuels Corporate Account' en onderzoekt de mogelijkheden als 'launching customer' op te treden.
- De overheid zet zich in om vluchten uitgevoerd op biobrandstoffen in te passen in haar beleid ten aanzien van Europese reizen.

B Green Deal initiatief catering restafval

Waste to Energy

KLM is het “Waste-to-Energy” programma gestart met de ambitie om al haar catering restafval dat niet meer hergebruikt of gerecycled kan worden lokaal om te zetten naar energie. Dagelijks is dit 20 ton restafval, afkomstig van de vliegtuigen (50.000 tray’s). Ongeveer de helft van het afval is biomassa.

Het cateringafval uit de vliegtuigen wordt op Schiphol verzameld bij KLM Catering. De recycleerbare goederen worden er eerst uit gehaald (glas, porselein, ijzer, etc). Een combinatie van voedselresten en voornamelijk verpakkingsmateriaal blijft over en wordt momenteel verbrand (vanwege strenge verwerkingsregels voor voeding afkomstig van buiten de EU). Hoewel KLM dus veel inspanningen levert om het afval (en gewicht) zoveel mogelijk te beperken, blijft er een aanzienlijke reststroom over.

Het ‘Waste-to-Energy’ programma gaat over het omzetten van dit gemengd catering restafval in brandstof. Door een unieke combinatie van hoogwaardige technologieën heeft KLM een manier gevonden om op lokale schaal efficiënt, compact en CO₂-uitstoot vriendelijk energie te produceren. De CO₂ uitstoot wordt met 50% (3.500 ton per jaar) verlaagd ten opzichte van het huidige verwerkingsproces bij een AVI (inclusief 4 truckbewegingen per dag naar de AVI). De verkregen olie, syngas en warmte wordt waar mogelijk weer gebruikt voor het catering proces. Het is de ambitie om de olie op dieselkwaliteit te krijgen, waardoor het ook als transportbrandstof gebruikt kan worden. De verkregen energie staat gelijk aan het elektriciteitsverbruik van 2.500 huishoudens.

Na een positief haalbaarheidsonderzoek is KLM Catering met technologiepartner Green Energy Technologies (GET) gestart met het testen en inregelen van de installatie met KLM catering restafval. Dit gebeurt op de locatie Baak (Gelderland) waar de installatie is gemaakt, zodat wijzigingen direct kunnen worden doorgevoerd.

Na de testfase zal de eerste installatie ter wereld bij KLM Catering op Schiphol in gebruik worden genomen. De gemeente Haarlemmermeer heeft hiervoor een vergunning verstrekt op basis van de Wet milieubeheer.

Inzet KLM

- Nadat de installatie is geoptimaliseerd voor cateringrestafval zal de installatie in het KLM Catering proces (op Schiphol) eind 2011/begin 2012 worden geïntegreerd.
- De catering restafvalstroom van KLM Catering wordt niet meer naar de afvalverbrandingsovens gebracht maar lokaal efficiënt omgezet in olie en gas (groene brandstof). Het aantal kilometers transport (160km per dag) van dit afval wordt vermeden.
- De opgewekte brandstof wordt zoveel als mogelijk lokaal gebruikt om warmte en elektriciteit op te wekken. Het rendement kan hierdoor verhoogd worden tot circa 57% (volgens de toepasselijke rendementsberekening voor WKK’s), een grote verbetering ten opzichte van het rendement van een afvalverwerkingsinstallatie (circa 23%).
- Promotie en export van dit concept naar de (derde) wereld, zeker ook naar andere luchthavens.

Tegenprestatie Rijksoverheid

- Daar waar huidige wet- en regelgeving een belemmering vormt voor de inzet van KLM op het terrein van de behandeling van het catering restafval, zal de Rijksoverheid bezien of aanpassing van de vigerende wet en regelgeving mogelijk is t.b.v. enerzijds vergunningstrajecten en anderzijds voor “free zones” waarbij aanpassingen van de installatie eenvoudig getest kunnen worden.
- Bij de inregeling en optimalisatie van de installatie zal worden bezien of (tijdelijke) ontheffingen op wet- en regelgeving mogelijk zijn, waaronder de Voedsel- en Warenwetgeving ten aanzien van de verwerking van catering restafval.
- De overheid onderzoekt mogelijkheden om toe te staan dat off specs en/of surplus brandstof die de Greenmodem produceert, kunnen worden geleverd aan derden partijen die daar een goede toepassing voor hebben.

- Thermische conversie valt onder de SDE+ regeling (vergoeding om de extra kosten van duurzame geproduceerde energie te compenseren). De norm van 95% biomassa door internationale wet- en regelgeving voor deze kleinschalige opstelling is echter niet te realiseren. Gezien het innovatieve karakter van deze installatie zal de Rijksoverheid onderzoeken of voor dergelijke situaties mogelijkheden gecreëerd kunnen worden om in aanmerking te kunnen komen voor de vrije categorie van de SDE+regeling.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen.

Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V.
drs. ing. P.F. Hartman
president-directeur

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Royal Dutch Airlines

Green Deal van Koppert Cress met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelend als bestuursorgaan, tezamen hierna te noemen: Rijksoverheid;
2. Koppert Cress B.V., vertegenwoordigd door dhr. Ing R.J.P. Baan.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk de volgende algemene zaken vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij.

Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
5. De glastuinbouwsector heeft als ambitie klimaatneutrale teelt in nieuwe kassen vanaf 2020. Kas als Energiebron is het innovatie- en actieprogramma van het Productschap Tuinbouw, LTO Glaskracht Nederland en het Ministerie van EL&I voor het bereiken van een krachtige klimaatneutrale glastuinbouw. Binnen het programma wordt aantoonbaar succesvol gewerkt aan ondernemerschap, het bereiken van duurzaamheidsdoelen en innovatieve oplossingen. Middels de green deals wordt met koplopers gewerkt aan het oplossen van knelpunten en het pakken van kansen en wordt innovatie en ontwikkeling in de glastuinbouw gestimuleerd.

Hebben gezamenlijk de volgende specifieke zaken vastgesteld:

Het programma Kas als Energiebron stimuleert de ontwikkeling van de opslag van warmte en koude in de bodem (WKO). Met WKO, ook bodemenergiesystemen genoemd, kan het seizoensmatige verschil tussen het aanbod en de vraag van energie worden overbrugd. Binnen de huidige regelgeving en het ontwerpbesluit Bodemenergiesystemen is voor het tijdelijk opslaan van warm water in aquifers in de ondergrond tot ca 500 m diep de maximale temperatuur vooralsnog bepaald op 25°C. Gewenst is een hogere temperatuur en een verruiming van de energiebalans. Daarmee worden bodemenergie systemen (WKO) energetisch en financieel efficiënter en ontstaan er betere mogelijkheden om zonne-energie in de bodem op te slaan. Tevens biedt tijdelijke warmteopslag met hogere temperatuur en verruimde energiebalans mogelijkheden voor het verbeteren van de efficiency van (rest)warmteprojecten en aardwarmte projecten.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Praktijkpilot hogere temperatuuropslag Koppert Cress

Green Deal initiatief

Koppert Cress wil via Warmte Koude Opslag haar bedrijf op een duurzame manier verwarmen. Warmte wordt gewonnen uit de kas en uit de ledbelichting. Deze warmte wordt in de zomerperiode geoogst en opgeslagen in de warmte bronnen. In de winter worden de warmte bronnen leeg getrokken om de kas, de verwerkingsruimte en het nieuwe kantoor gebouw te verwarmen. Daarnaast is er een koppeling met naastgelegen vrije bouwkavels, zodat deze in de winterperiode tevens voorzien kunnen worden van duurzame warmte. Koppert Cress heeft totaal 4 warme bronnen en 4 koude bronnen. Dit levert een totale besparing op van 1.6 mln. m³ aardgas equivalent. De geoogste warmte wordt in de huidige situatie teruggekoeld naar 25°C, voordat deze opgeslagen wordt in de bodem. Bij gebruik moet de warmte terug opgewaardeerd worden naar 40°C om een op een de verschillende complexen te verwarmen. Dit kost extra energie. Als de warmte op hoge temperatuur opgeslagen kan worden zou dit een totale besparing van 1.8 mln. m³ aardgas equivalent opleveren. Koppert Cress zal actief kennis en ervaring delen die met het project wordt opgedaan.

Tegenprestatie Rijksoverheid

In het ontwerp-besluit Bodemenergiesystemen heeft de Rijksoverheid op basis van adviezen van de Taskforce WKO en de Technische Commissie Bodem en expertmeetings van KWR-Deltares gekozen voor een maximale opslagtemperatuur van 25°C. Het voorzorgbeginsel speelde hierbij een belangrijke rol, want over de gevolgen van de temperatuur voor de bodem is nog niet alles bekend. In opdracht van de overheid (project Meer met bodemenergie) loopt er op dit moment praktijkonderzoek waarin de eerste resultaten een indicatie geven dat het waarschijnlijk mogelijk is een retourtemperatuur van 300C te hanteren. In september komen de definitieve onderzoeksresultaten beschikbaar. Wanneer de resultaten dit bevestigen, beziet de Rijksoverheid om een hogere retourtemperatuur van 300C in de vaststelling van het Besluit bodemenergiesystemen op te nemen.

De Rijksoverheid faciliteert bij het tot stand komen van een proefvergunning van provincie Zuid-Holland voor een praktijkpilot met hogere temperatuuropslag met 40°C door Koppert Cress. De Rijksoverheid spant zich in voor een adequate monitoring van het project.

Voor het ontwikkelen, monitoren en evalueren van de resultaten van de verschillende praktijkpilots met hogere temperatuuropslag (HTO, hoger dan 300C), met als doel duidelijkheid te krijgen of nog hogere temperaturen en een verruimde energiebalans toelaatbaar zijn in de bodem en aan welke criteria vervolgpiloten dan moeten voldoen, ondersteunt de Rijksoverheid de voortzetting van het onderzoeksproject Meer met bodemenergie. Een groot aantal deelnemers uit bedrijfsleven, kennisinstututen en overheid hebben dit project gefinancierd. Een vervolg wordt door de Rijksoverheid van harte ondersteund teneinde lopende en voorgenomen onderzoeken op het gebied van bodemenergie te coördineren.

De bijbehorende klankbordgroep van de deelnemende partijen kan zorgdragen voor afstemming, sturing en advisering voor doorvertaling naar beleid. Op basis van de resultaten en de adviezen kan de Rijksoverheid nieuwe inzichten verankeren in regelgeving. De NVOE is bereid gevonden bij voortzetting de coördinatie op zich te nemen. Binnenkort peilt de Rijksoverheid bij de betrokken partijen welke financiële en personele inbreng mogelijk is.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Koppert Cress
ing. R.J.P. Baan, Directeur/eigenaar

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

KOPPERT CRESS
Architecture Aromatique

Green Deal van Champignonkwekerij 't Voske met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Paddenstoelenkwekerij 't Voske (Champignonkwekerij 't Voske B.V.), ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door A.J.M. Heeren.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Inleiding

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.

Partijen hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

1. Beide partijen ondersteunen de transitie van 't Voske naar een energieneutrale paddenstoelenkwekerij, waarbij gebruik wordt gemaakt van de nieuwste technologieën.
2. Deze ontwikkelingen zijn van belang om in de toekomst de gehele paddenstoelensector te verduurzamen.
3. De Green Deal die de partijen beogen is gebaseerd op het vergroenen van de sector. Dit gebeurt door de verbranding van champost, waarbij duurzame energie wordt opgewekt die wordt gebruikt voor verwarming van het eigen bedrijf en tevens voor een deel wordt geleverd aan een naburige glastuinder voor de verwarming van diens bedrijf; Ook zal er elektriciteit geproduceerd worden d.m.v. een warmte-kracht-koppeling (ORC).
4. Bij deze deal zal de ondernemer tevens onderzoeken of de geproduceerde as kan worden hergebruikt door de kunstmestindustrie. Door deze industrie is al interesse getoond en bevestigd dat de as een positieve waarde heeft als grondstof voor deze industrie.
5. De overheid zal de ondernemer faciliteren bij de interpretatie van regelgeving. Meer concreet zal de overheid welwillend bezien of de regelgeving rond mesttransport voor dit geval op een proportionele manier kan worden vereenvoudigd.

Partijen beogen gezamenlijk te komen tot realisering van het navolgende Green Deal initiatief

Green Deal initiatief

De ondernemer streeft naar een energieneutraal paddenstoelenbedrijf. Om dit te kunnen realiseren wil hij zijn eigen afgewerkte champost (en mogelijk in een later stadium ook die van een buurman) hergebruiken voor energieopwekking. De geproduceerde verbrandingswarmte wordt geleverd aan een naburige glastuinder (met een kas op 30 meter afstand van de champignonkwekerij). Hierdoor worden afzetkosten en transportkilometers voor de afgewerkte champost voorkomen. De ondernemer onderzoekt of het restproduct van de verbranding (de as) geleverd kan worden aan de kunstmestindustrie, die de mineralen (fosfaat, kali, magnesium) hergebruikt. Deze mogelijkheid is inmiddels bevestigd.

Tegenprestatie Rijksoverheid

Ondersteuning bieden ter verduidelijking van wet- en regelgeving op het gebied van afvalstoffen, toegestane emissies en meststoffen. Op het moment dat de champostverbrander draait, kan worden bezien of er een ontheffing van de plicht tot bemonstering en analyse van de vracht champost afkomstig van een buurman gegeven kan worden. Als voorwaarde daarvoor zal worden gesteld dat deze buurman zich contractueel verplicht om al zijn champost ter verbranding aan het Voske te leveren.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen.

Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Champignonkwekerij 't Voske B.V.
A.J.M. Heeren

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van Kennisplatform Duurzaam Grondstoffenbeheer met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Milgro, ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door A.D.M. Lange, waarbij het Kennisplatform Duurzaam Grondstoffenbeheer die door Milgro wordt gesteund, de taken uitvoert.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Partijen hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

- Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.
1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
  2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
  3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
  4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
  5. Afval levert waardevolle grondstoffen en materialen waaruit nieuwe producten kunnen worden gemaakt. Meer materialen in de kringloop houden, levert niet alleen milieuwinst, maar ook economische winst op.
  6. Ambitie van het kabinet is daarom om het aandeel recycling te laten groeien van 80% nu naar 83% in 2015. Nederland moet nog meer een grondstoffenrotonde worden.
  7. Er is milieuwinst te behalen door gescheiden inzamelen door consumenten verder te stimuleren. Er is de afgelopen jaren veel gedaan aan beter informeren van de consument over gescheiden inzameling van afval. De informatie is er wel, maar is veelal versnipperd
  8. Omdat per gemeente de inzameling van overtollig materiaal/spullen verschillend is geregeld, is het wenselijk om voor de consument hierin inzicht te geven.

Partijen beogen gezamenlijk te komen tot realisering van het volgende Green Deal initiatief

Green Deal initiatief

Het Kennisplatform Duurzaam Grondstoffenbeheer (DGB) wil samen met organisaties die het apart inzamelen van afval bevorderen, een centrale website bouwen, waar informatie te vinden is over de inzameling van overtollig materiaal/spullen en indien van toepassing de brengplaatsen daarvan.

Het gaat om overtollige materialen en spullen als:

- Textiel
- Oude en/of kapotte elektrische apparaten en energiezuinige verlichting
- Plastic verpakkingen
- Verouderde plantaardige vetten en oliën uit de keuken
- Batterijen
- Verpakkingsglas
- Oud papier en karton

Sommige spullen kan men op zeer veel plaatsen kwijt (bv. batterijen), andere spullen worden opgehaald. Dit wordt op de website uitgelegd. Sommige spullen kunnen in speciale inzamelbakken worden gebracht. De bezoeker krijgt op de website te zien waar die inzamelmogelijkheden in haar of zijn buurt zijn. Op de website wordt ook uitgelegd welke specifieke spullen wel of niet worden ingezameld (“wel/niet lijst”). Zo zijn bijvoorbeeld bij de inzameling van plastic verpakkingen flessen voor frisdrank, water en zuivel wel welkom en andere plastic producten en gebruiksvorwerpen niet.

Het Kennisplatform Duurzaam Grondstoffenbeheer (DGB) zal de website opzetten in samenwerking met de organisaties die inzameling van recyclebare materialen en spullen stimuleren. Het gaat om onder meer de NVRD (waaronder kringloopwinkels), VHT, Wecycle, Stibat, MVO (Productschap Margarine, Vetten en Oliën; inzameling oud vet), Stichting promotie Glasbak en Plastic Heroes. Het DGB zal de ICT-capaciteit leveren om de website op te zetten. De inzamelende organisaties leveren de al bestaande informatie over inzamelpunten. De website kan daarom vrij snel worden opgezet. Het Kennisplatform zal met enkele genoemde organisaties tijd vrij maken om de website te onderhouden.

Tegenprestatie Rijksoverheid

Bij de website horen ook de locaties van de milieustraten. Het knelpunt bij het goed opzetten van de website is de informatievoorziening vanuit de vele gemeenten. Veel gemeenten hebben eigen milieustraten en eigen systemen van gescheiden inzameling. Het verzamelen van die informatie vanuit de meer dan 400 gemeenten wordt gezien als een knelpunt. De Rijksoverheid zal behulpzaam zijn bij het verkrijgen van die informatie door mogelijke samenwerkingspartners aan te dragen en overleggen met gemeenten (of vertegenwoordigers daarvan) op te zetten. De informatie van de gemeenten zal uiteindelijk op de website, via doorlinken worden opgenomen.

De website is bedoeld om de consument te ontzorgen in het ontdoen van materialen en spullen. Met een gemakkelijk te vinden website kan de consument zien waar de overtollige spullen en materialen naar toe moeten. De Rijksoverheid zal behulpzaam zijn bij het benaderen van gemeenten, om te vragen om bekendheid aan de website te geven, middels de gangbare en bestaande communicatiekanalen (websites van de overheid en gemeentes, gemeentebladen, -folders en -gidsen).

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Milgro Afvalmanagement B.V.
A.D.M. Lange

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van MKB-Nederland met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen, hierna te noemen: Rijksoverheid
2. De vereniging met volledige rechtspersoonlijkheid De Koninklijke Vereniging MKB-Nederland, gevestigd te (2594 AV) 's Gravenhage, aan het adres Bezuidenhoutseweg 12, te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd door de heer L.J. Visser, directeur, hierna te noemen: MKB-Nederland

hierna gezamenlijk ook te noemen: Partijen

Nemen het volgende in overweging:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij.

Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
5. Efficiënt en zuinig omgaan met energie in het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) is van groot belang. Door efficiënt en zuinig om te gaan met energie reduceert het MKB zijn productiekosten en verbetert daarmee zijn concurrentiepositie. Ook kan met efficiënt en zuinig omgaan met energie hernieuwbare energie in het MKB een belangrijke bijdrage leveren aan de Kabinetsdoelstellingen voor CO₂-emissiereductie en hernieuwbare energie;
6. Het MKB, verenigd in MKB-Nederland, wil een grote stap gaan zetten in het verduurzamen van haar energievoorziening. Het ontbreekt de relatief kleine ondernemingen echter vaak aan kennis en organisatiekracht om hiertoe initiatieven te ontplooien.
7. Een aantal projecten is geïnventariseerd die tot een concrete Green Deal tussen overheids- en private partijen kunnen leiden in de periode 2012-2015.

Komen het volgende overeen:

Green Deal initiatief

Artikel 1

1. Partijen zullen met elkaar samenwerken om de Green Deal onder het MKB in Nederland uit te rollen.
2. Om het bepaalde in het voorgaande lid vorm te geven, organiseert MKB-Nederland in samenwerking met circa 25 intermediaire organisaties een collectieve aanpak waar ondernemingen aan kunnen deelnemen.
3. MKB-Nederland zorgt, in de samenwerking met de hierboven genoemde 25 intermediaire organisaties, dat in de periode 1 juni 2011 – 31 december 2012:
  - a. minimaal 480 mkb-bedrijven daadwerkelijk energiebesparende maatregelen nemen. Met betrekking tot energiebesparing wordt uitgegaan op een gemiddelde besparing van 20% op het energieverbruik ten opzichte van het actuele verbruik;
  - b. minimaal 20 mkb-bedrijven daadwerkelijk investeren in duurzame energieopwekking. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat het bedrijf na het nemen van de maatregelen tenminste 20% van het energieverbruik verkrijgt uit eigen duurzame opwekking.
4. MKB-Nederland gaat hiertoe met het ministerie van EL&I een resultaatverplichting aan over bovengenoemde doelen voor 2011-2012 en over het te realiseren herhalingspotentieel in de periode 2013-2015.
5. Naast dit hoofddoel streven Partijen twee subdoelen na:
  - Verspreiden van de goede voorbeelden met betrekking tot energiebesparing en duurzame energieopwekking via ondernemersbijeenkomsten en online communicatie naar het bredere midden- en kleinbedrijf;
  - Ervaringen en leerpunten uit het project worden benut voor de verdere beleidsontwikkeling met betrekking tot energiebesparing in het mkb.

Tegenprestatie Rijksoverheid

Artikel 2

1. De Rijksoverheid onderschrijft het belang van een efficiënte en duurzame energievoorziening bij het midden- en kleinbedrijf en juicht toe dat MKB-Nederland hier met de gezamenlijke ondernemingen een stap wil zetten en hierover een resultaatafspraak wil aangaan.
2. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie zal, binnen de relevante wettelijke kaders aan MKB-Nederland een subsidie verstrekken van 2,76 miljoen euro, voor de uitvoering van het project, voor zover deze bijdrage strookt met de toepasselijke staatssteunregels. Daartoe zal MKB-Nederland een aanvraag indienen, vergezeld van een projectplan (inclusief begroting). Uit deze aanvraag zal de beoogde verduurzamingsstap ook daadwerkelijk moeten blijken.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Koninklijke Vereniging MKB-Nederland
L.J. Visser
Directeur

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal “Verduurzaming betonketen” van MVO Nederland en partners in de betonketen met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, mede namens de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
  2. MVO Nederland, vertegenwoordigd door haar directeur L.W. Lageweg, mede namens haar partners in de betonketen:
    - Van Nieuwpoort
    - Strukton
    - ENCI/Mebin (Heidelberg Cement)
    - CRH
    - Heijmans
    - Koninklijke BAM Groep
    - Ballast Nedam
    - Volker Wessels
    - A&G Milieutechniek (Van Gansewinkel)
    - Cotrano (MKB)
    - Van Spijker beton- en waterbouw (MKB)
    - Archieview
    - Nieuwe partijen kunnen toetreden, het is wenselijk dat de hele keten participeert.
- Tezamen hierna ook te noemen: MVO NL beton programma partners.

En mede namens haar partners de brancheorganisaties en andere keten partijen:

- VOB
- Cement- en Betoncentrum
- BRBS Recycling
- Cascade
- BFBN
- Betonvereniging
- Nieuwe partijen kunnen toetreden, het is wenselijk dat de hele keten participeert.

Tezamen hierna ook te noemen: MVO NL beton sector partners.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen.

Partijen hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt door de aanpak ‘Green Deal’ met de samenleving duurzame economische groei te bevorderen. Deze aanpak draagt bij aan een voortvarende verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn die lonend is voor overheid en maatschappij.

1. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.
2. De Green Deal is gericht op het wegnemen van uiteenlopende obstakels die de realisatie van concrete en kansrijke duurzame projecten op het gebied van energie, water, grondstoffen en mobiliteit belemmeren.
3. Een aantal projecten die tot een concrete Green Deal tussen overheids- en private partijen kunnen leiden in de periode 2011-2014 is geïnventariseerd.
4. De geïnventariseerde projecten zijn potentieel rendabel, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op

korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. Daarnaast kunnen de resultaten van deze projecten toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten waardoor de reikwijdte van de Green Deal wordt vergroot.

5. Deze Green Deal is gericht op het verduurzamen van de betonketen.
6. Hiervoor is een modern energie- en duurzaamheidsbeleid nodig waarbij een zakelijke en realistische benadering voorop staat. Daarin past dat burgers, bedrijven, en maatschappelijke organisaties met overheden gezamenlijk aan de slag gaan met als doel zoveel mogelijk initiatieven en projecten van de grond te laten komen.
7. Het kabinet wil de lancering van deze initiatieven en projecten ondersteunen door partijen aan elkaar te koppelen, informatie te verstrekken, onnodige regels te schrappen of onduidelijkheden in het proces rond vergunningverlening weg te nemen.
8. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
9. Partijen hebben de ambitie om duurzaamheid te bespreken en om tot ambitieuze duurzaamheidsdoelstellingen te komen. Ketenverantwoordelijkheid en transparantie staan bij MVO in het algemeen en bij deze Green Deal in het bijzonder voorop.
10. De Green Deal die partijen voor ogen staat, is een bundeling van samenwerkingsafspraken die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn. Partijen stellen daarbij vast dat er sprake is van gezamenlijk belang en gezamenlijke interesse.
11. Tevens stellen partijen vast dat deze samenwerkingsafspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Groei en Groen doelen beton/bouwsector

1. Partijen zien marktfactoren voor economische groei in de cement / beton / betongranulaat sectoren in Nederland. Door vanuit duurzaamheid beton(constructies) te verbeteren kan de waarde van beton per bouwwerk worden verhoogd. Verder is groei mogelijk in vernieuwende concepten voor revitalisatie, renovatie en hergebruik betongranulaat. Enkele cijfers:
  - Deze sectoren werken met name in een lokale markt en zijn conjunctuurgevoelig.
  - De jaarlijkse betonproductie in Nederland is 14,5 miljoen m³ waarvan 8 miljoen m³ wordt gebruikt door de betonmortel industrie en ca. 6,5 m³ door de betonproducten industrie.
  - Het cementverbruik in 2008 was in Nederland 6,2 miljoen ton (ca. 384 kg per inwoner). Van het cement is 50% hoogovencement, 40% betreft Portlandcement en 10% is Portland vliegascement (Cement en Beton.nl).
  - De Nederlandse zand- en grindbehoefte is 115 miljoen ton per jaar. Van die 115 miljoen ton per jaar gaat 40 miljoen ton naar gebonden toepassingen zoals beton, asfalt, kalkzandsteen en metselspecie. 10 miljoen ton zand en grind is voor ongebonden toepassingen zoals wegfundering, drainage en kustsuppletie. Hiervoor wordt ook jaarlijks 65 miljoen ton ophoog zand gebruikt.
2. Partijen zien nieuwe exportkansen. Beton als zodanig is geen echte export markt gezien het gewicht, maar met unieke kennis en door de koplopers positie op duurzaam cement en beton kunnen posities worden ingenomen in internationale activiteiten. Enkele cijfers:
  - Beton is met 6,7 miljard kubieke meter per jaar (=ca. 1m³ per wereldbewoner per jaar) het belangrijkste bouw materiaal ter wereld: vloeren en wanden van woningen, kantoorgebouwen, bestratingen en rioleringen zijn veelal gemaakt van beton.
  - Per wereldbewoner wordt jaarlijks ongeveer 200 kilo staal, 400 kilo cement en 600 liter olie gebruikt. De wereldwijde vraag naar beton zal in de komende 45 jaar verdubbelen, onder andere door snel groeiende economieën als China en India.
3. Partijen willen op alle duurzaamheidsaspecten (planet, people, profit) in de gehele keten (van grondstoffen tot gebruik bouwwerken tot hergebruik) effect realiseren. Het reduceren en in een gesloten kringloop brengen van CO₂ staat hierbij voorop omdat het hier een grensoverschrijdend effect betreft (andere effecten zijn lokaal en daar ook zichtbaar/aanspreekbaar). Streven is economische groei met absolute ontkoppeling van materiële effecten te realiseren. Enkele cijfers:

- De CO₂ uitstoot van de gehele sector bedroeg in 2010 4,96 Miljard ton wereldwijd, vergelijkbaar met de luchtvaartsector. Portland Cement is wereldwijd goed voor 5-7% van de CO₂-uitstoot. [Prof. K. Sakai, 2010. Road to a Carbon-Neutral Concrete Sector] Die percentages liggen in Nederland aanzienlijk lager (ordegrootte 1%) door het gebruik van klinkerarm cement).
- Beton heeft door flexibiliteit in vormgeving en materiaaleigenschappen substantiële impact op het reduceren van CO₂: ca. 80% van de CO₂ in de bouwketen is in de gebruiksfase, met name verwarming en elektriciteitsgebruik.
- Iedere Nederlander verbruikt, exclusief recyclingproducten, jaarlijks 7000 kg zand en grind. Dat is 20 vrachtwagens zand en grind in een mensenleven (Cascade, Meer dan zand en grind). De (dag) winning van delfstoffen als mergel, klei, toeslagmaterialen en andere mineralen levert bij goede herinrichting een positieve bijdrage aan gebieds- en natuurontwikkeling.
- Steenachtige materialen dragen voor 60% bij aan de totale afvalstroom in Nederland en hout voor 28%. De hoeveelheid puin zal volgens een scenariostudie in de komende jaren alleen maar toenemen. De hoeveelheid zal naar verwachting stijgen van 20 miljoen ton steenachtig nu, naar meer dan 30 miljoen ton steenachtig in 2025. Daarbij is de verwachting dat de afzet naar de wegenbouw, die nu garant staat voor meer dan 95% van de afzet van granulaten, zal stabiliseren op het huidige niveau. De in 2010 gewijzigde Wet milieubeheer (in het kader van de Europese Kaderrichtlijn afvalstoffen) regelt betere afvalpreventie, een efficiëntere omgang met schaarse grondstoffen en hergebruik van materialen.
- Andere issues in de keten (ook de positieve effecten van beton), zoals transport, grondstoffenwinning, biodiversiteit zijn uitgebreid in kaart gebracht in het dossier van MVO Nederland (zie bijlage product dossier beton).

Duurzaam beton en sector in 2011

1. MVO NL beton programma partners hebben gezamenlijke drijfveren voor een verduurzaming van de betonketen, waaronder:
  - Er bestaat een groeiende maatschappelijke druk op bedrijven om duurzaam te produceren.
  - Door het reduceren van de milieu impact van beton, en gelijktijdig de duurzame mogelijkheden van beton te laten zien voor bijvoorbeeld energiebesparing in de gebouwde omgeving (bijvoorbeeld door betonkernactivering), kan beton een positieve impact hebben op het milieu.
  - Nieuwe technologische ontwikkelingen, zoals betonkernactivering, alternatieve vulstoffen, ADR technologie, maken het economisch interessant om te investeren in innovatie en duurzaamheid.
  - Meerdere onderzoeken voorspellen een toename in het aanbod van betonpuin vanuit de woningbouw, en een afname van de vraag in de wegenbouw. Dit biedt kansen voor alternatieve afzetmarkten.
  - Cement is niet alleen het meest energie-intensieve bestandsdeel van beton, het is ook het meest kostbare. Zowel vanuit het oogpunt van duurzaamheid als vanuit het oogpunt van kosten is het minimaliseren van het cementgehalte relevant.
  - Wanneer betongranulaat over verschillende levenscycli zijn waarde kan behouden wordt het rendement over een langere periode verhoogd. Het toewerken naar een gesloten keten van beton, waar niet alleen wordt gerecycled maar waar wordt 'geupcycled' is economisch gezien interessant.
2. Partijen erkennen dat de bouwmarkt zowel een publieke, een semi-publieke als een private opdrachtgeversmarkt kent. Partijen erkennen dat de meest dominante marktpartijen aan de (semi-)publieke markt kant zijn: RWS, Prorail, Aedes, RGD. Er is behoefte aan publiek/private afstemming.
3. Partijen erkennen dat de betonketen / bouwsector wordt gekenmerkt door fragmentatie: veel kleine bedrijven en lokale markten. Het is in deze sector voor individuele partijen onmogelijk voldoende bundeling te creëren. Er zijn geen dominante partijen zoals bijvoorbeeld in de voedings- en textielindustrie die door een samenwerking in werkbare verband (zoals dat in het IDH programma gebeurt) wereldwijd impact op duurzaamheid kunnen realiseren.

Deze fragmentatie vormt een belemmering voor het bepalen van de ambitieuze MVO - strategie en dientengevolge voor investeringen in vergaande duurzaamheid. Deze Green Deal geeft het platform identiteit om de gewenste bundeling tot stand te kunnen brengen.

4. Partijen nemen kennis van de op dit moment in de keten meest breed gedragen definitie van “duurzaam betonnen bouwwerk”. Deze definitie geeft geen invulling aan de sociale dimensie noch aan het volledig sluiten van de kringloop. Bovendien is deze definitie niet getoetst op maatschappelijk draagvlak.
  - “Een ecologisch duurzame betonnen bouwwerk is zodanig opgebouwd dat de totale milieu-impact gedurende de gehele levenscyclus, inclusief het gebruik ervan tot een minimum beperkt is. Dit betekent dat het bouwwerk op deze wijze wordt ontworpen, op maat voor het specifieke gebruik op desbetreffende specifieke locatie. Dat wil zeggen aan de opgegeven levensduur, belastingen, milieu-impact, onderhoud strategie, energiebehoefte etc. Dit moet worden bereikt door gebruik te maken van de inherente milieuvriendelijk gunstige eigenschappen van beton, zoals de sterkte, de lange levensduurverwachting en de thermische capaciteit. Bovendien wordt het beton gewonnen, geproduceerd en aangebracht op een milieuvriendelijke en sociale manier zodat geen schade ontstaat aan milieu, medewerkers en omwonenden.”

Partijen beogen gezamenlijk te komen tot realisering van het volgende Green Deal initiatief:

Green Deal initiatief

Inleiding en visie

1. MVO NL beton programma partners en sector partners bevestigen samen te werken in een programma Verduurzaming cement- en betonketen. Er zijn al vele initiatieven ontplooid en ook zijn in het verleden al vele resultaten geboekt (deze zijn beschreven in de bijlage). Aansluiten bij en doorpakken op deze initiatieven kan snel tot gewenste effecten leiden. Een programma met een strategie voor de gehele betonketen bestaat nog niet.
2. MVO NL beton programma partners hebben, ook in hun hoedanigheid als partner van MVO Nederland, uitgesproken te willen investeren in een echte duurzame betonketen (People, Planet en Profit). Echte duurzaamheid betekent redeneren vanuit het perspectief dat we wereldwijd toegroeien naar 9 miljard inwoners, waarbij we iedereen een bepaald basiscomfort gunnen (Millennium Development Goals). Dus het streven is niet alleen een groener beton, maar een maatschappelijk breed aanvaard materiaalgebruik dat een nuttige functie (wonen, energieneutraal verwarmen, ophogen, bescherming, etc.) vervult zonder schade voor milieu en mens in de gehele levenscyclus.
3. MVO NL beton programma en sector partners hebben nadrukkelijk aangegeven mee te willen werken aan verduurzamingsinitiatieven in de keten en aan de communicatie hierover.
4. De belangrijkste drijfveren voor deelname in dit project, door participanten genoemd:
  - Idealisme: toekomst mens en milieu
  - Informatie- en kennisuitwisseling
  - Samenwerking: praktisch, in de keten, innovatie, recycling, ketenregisseur worden
  - Belangenbehartiging en invloed uitoefenen richting overheid en opdrachtgevers
  - BV Nederland: export van kennis over duurzaam beton
  - Intrinsieke waarde van beton verhelderen

Doel van het programma

1. Verduurzaming van de betonketen en ketensamenwerking op basis van een definitie, uitgangspunten, speerpunthema's, middelen en producten.
2. Voor de zomer van 2012 is een breed gedragen en onafhankelijke definitie “wat is duurzaam beton toepassen in de keten in Nederland” vanuit een mondiaal perspectief ontwikkeld. Breed gedragen houdt in dat diverse stakeholders betrokken worden in de dialoog. Onafhankelijk betekent dat de

definitie niet is geleid door bestaande (commerciële) belangen, maar door duurzaamheids strategische belangen.

3. Mede gebaseerd op deze definitie worden voor de zomer van 2013 deelgebieden/speerpuntthema's met prestaties en afspraken gedefinieerd, zodat zowel het eindpunt (Duurzame Betonketen) als de weg daar naar toe onderdeel zijn van de aanpak.
4. Als uitgangspunt voor dit programma dient de volgende betonketen.

	Schakels
Ontwerp, logistiek	Ontwerp
	Productie cement
	Grondstoffenwinning
	Secundaire stroom
	Productie beton
	Toepassing in constructie
	Gebruik/onderhoud
	Sloop/amoveren
	Recycling

Het verduurzamen van de betonketen impliceert het verduurzamen van de afzonderlijke schakels binnen de keten en het verduurzamen van de verbindende elementen (ontwerp, logistiek e.d.) tussen de schakels met als doel te komen tot een duurzame betonconstructie en de keten in zijn geheel.

Vier **speerpuntthema's** worden met het programma specifiek uitgewerkt en vormen de basis voor MVO-beleid in de sector.

- I. Energie-efficiency, duurzame energie en reductie van broeikasgassen
- II. Grondstoffenefficiency en het sluiten van materiaalketen
- III. Vermindering van schadelijke emissies naar bodem, water en lucht
- IV. Vermindering impact op biodiversiteit en ecosysteemdiensten over de productketen

Om de doelstellingen van de speerpuntthema's te bereiken zijn de volgende middelen nodig:

- A. Efficiënte logistieke systemen
- B. Toepassen levenscyclusanalyse
- C. Nieuwe business- en financiële modellen (OECD richtlijnen en ISO 26000 volledig geïntegreerd)
- D. Kennisdeling en scholing

Producten

1. *Product 1: MVO-strategie betonketen*

Tijdens het programma worden op basis van de speerpuntthema's concrete doelstellingen afgesproken door de partners. Deze hebben betrekking op de jaren 2020 en 2050. Teneinde deze doelstellingen te behalen zal een MVO-strategie moeten worden opgesteld, om resultaten van dit programma te borgen en uit te breiden. In deze strategie zal ook afgesproken worden op welke manier de bovengenoemde middelen worden ingezet. Zo wordt het vervolg van de verduurzaming van de betonketen vastgelegd. De strategie wordt omgezet door een verdere uitwerking van het programma naar voorbeeld van IDH (IDH is meer gericht op internationale ketens) aangepast aan de gefragmenteerde lokaal georganiseerde bouwketens. Hiervoor is nodig:

- **Individueel MVO beleid:** Vertalen van de duurzame visie naar individuele MVO-business strategieën en investeringsbeslissingen (vertrouwelijk, ieder bedrijf voor zich). Alle bedrijven in de Green Deal committeren zich MVO actief in hun bedrijfsvoering op te nemen. In de praktijk zal er gewerkt worden met op dat moment en op een specifieke locatie meest duurzame opties voor beton en betonconstructies. Het is een continue proces van verduurzamen van beton, opdat steeds meer duurzame beton(constructies) worden

ontwikkeld en toegepast. Het einddoel van dit proces is dat het meest duurzame beton wordt benoemd, gemaakt en gebruikt.

- Projectplan samenwerkingsproject(en): MVONL beton project partners willen over maximaal 2 jaar een ketenaanpak gedefinieerd hebben, met (financieel) commitment van commerciële partijen en maatschappelijk draagvlak. Doel hiervan is om in 2020 minstens 20% van de Nederlandse (beton) bouwmarkt volgens de te ontwikkelen breed gedragen definitie duurzaam te bouwen, zodat het in de bouwsector afgesproken doel van 100% in 2050 haalbaar is.
  - Haalbaarheid kenniscentrum duurzaam beton Partijen zullen de haalbaarheid van een kenniscentrum duurzaam beton beoordelen en bespreken.
2. *Product 2: Platform Verduurzaming Betonketen*
De leden van het platform zijn ambassadeur van het programma en zorgen ervoor dat de bedrijven en organisaties actief blijven werken aan het realiseren van de in het programma gestelde doelen waarbij zij zich zelf ook kunnen committeren aan de doelstellingen. Het Platform verduurzaming cement- en betonketen bestaat uit (koploper)bedrijven van alle schakels in de betonketen.
  3. *Product 3: WIKI*
Een voor iedereen toegankelijke online wiki over duurzaamheid en beton. Streven is een database met onafhankelijke waardering van de oplossingen (hoe duurzaam is het). Aspecten voor waardering zijn: LCA informatie, landgebruik, natuurwaarde (etc) en sociale criteria.
  4. *Product 4: Communicatie*
Tijdens het project zal veelvuldig gecommuniceerd worden over de behaalde resultaten. Doel van deze communicatie is het positioneren van de betonindustrie in het algemeen, en de programmapartners in het bijzonder, als duurzaam. De communicatie krijgt vorm door het publiceren in vakbladen en -sites, communicatie-uitingen van de Rijksoverheid, MVO Nederland en programmapartners, en het schrijven van persberichten.
Alle tot nu toe verkregen informatie over de mate van duurzaamheid van beton is door MVO Nederland in een productdossier verzameld en in de vorm van een webdossier gepubliceerd. Centraal in dit dossier staat de milieu-impact in de cement en betonketen, trends en ontwikkelingen, mogelijke alternatieven, handelingsperspectieven en praktijkvoorbeelden. Het webdossier is in december 2010 op de website van MVO Nederland gepubliceerd. Gebleken is dat er grote behoefte bestaat aan een centrale en onafhankelijke bron van informatie over de duurzaamheidsprestaties over de gehele keten van beton. Gezien deze behoefte zal het uitbreiden en updaten van dit webdossier onderdeel zijn van de communicatie over het programma. Daarbij kan geput worden uit de informatie die op de Wiki beschikbaar komt.
Daarnaast zal een pro-actief communicatieplan worden opgesteld waarin wordt opgenomen hoe er na afloop van het programma gecommuniceerd wordt over de MVO-strategie en –platform.

Financiering, nieuwe deelnemers, governance

1. Met de partijen die nu reeds deelnemen in dit initiatief is sprake van een groot en representatief draagvlak in de keten.
2. Er is een aantal praktische governance afspraken gemaakt, om de management last van het platform te beperken.
3. MVONL beton project partners verklaren zich bereid ieder min. 2500 euro (MKB: 750 euro, sectoren: 500 euro) per kalenderjaar te financieren voor het platform, naast de inzet van tijd door de MVO-manager.
4. Facturering geschiedt op 1 oktober t.b.v. het volgende kalenderjaar.
5. Beëindigen van deelname is op ieder moment mogelijk, er is geen teruggave van de financiële inbreng.
6. Wenselijk is dat alle geïnteresseerde deelnemers zich bij dit Green Deal initiatief kunnen voegen, anderzijds moet het ook werkbaar blijven. Iedere nieuwe deelnemer betaalt naast de bijdrage per kalenderjaar een instap premie van 50% van de bijdrage die in de kalenderjaren daarvoor golden.
7. Er is een driemaandelijks Platformvergadering. Hierin komen zaken aan de orde zoals de voortgang van de werkgroepen, keuzes voor aanpassing van de activiteiten, algehele voortgang, etc.. Het platform bestaat uit vertegenwoordigers van de MVONL beton programma partners.

8. Bij aanvang zullen vijf werkgroepen worden samengesteld die zich gaan richten op de vier duurzaamheidsthema's en op de definitie van duurzaam beton.
9. Er wordt gewerkt met een projectgroep die tussentijds voor coördinatie zorgt. De projectgroep bestaat uit de projectleider van MVO Nederland en de 5 werkgroepeliders. Deze projectgroep overlegt in principe maandelijks.
10. Er wordt een Stuurgroep ingesteld. In de Stuurgroep zijn de Rijksoverheid, de marktpartijen en MVO Nederland op directieniveau vertegenwoordigd. Het is denkbaar dat de zetel van de marktpartijen periodiek door andere vertegenwoordigers zal worden bezet.
De Stuurgroep komt in ieder geval een maal per jaar bijeen om de voortgang van het project en de financiën te bewaken. Als tussentijds sturing gewenst is, zal de Stuurgroep hiervoor ook bijeen komen. Een verzoek hiertoe zal door het Platform worden gedaan.
11. De kwaliteit en duurzaamheid worden getoetst middels een stakeholderdialoog, met de MVO NL beton sector partners, NGOs en wetenschappers.
12. Besluiten worden genomen tijdens de platform bijeenkomsten op basis van consensus.
13. MVO Nederland vervult het projectleiderschap en wordt daarin ondersteund door 1 fte detachering van het Ministerie van EL & I.
14. In de begroting is €25.000 opgenomen voor het projectleiderschap van MVO Nederland, alsmede inzet voor communicatie en kennisborging. Daarnaast kleine out-of-pocket kosten.
Voor onderbouwende studies, afgeleide projecten, workspace, zalen e.d. zullen steeds nadere afspraken worden gemaakt.
15. Op dit moment wordt gezien of een projectvoorstel in EU-Interreg (sluit 4 oktober 2011), of EU-FP7 SME (sluit december 2011) haalbaar is.

Tegenprestatie Rijksoverheid

1. I&M (RWS) zal deelnemen aan de stakeholdersdialoog om een breed gedragen definitie op te stellen.
2. Rijksoverheid zal op verzoek van bedrijfsleven zoeken naar mogelijkheden om belemmeringen weg te nemen. Dit kan bijvoorbeeld zijn het omzetten van de vergaarde kennis in bruikbare wetten, praktische regels en richtlijnen, alsmede het herzien van voorschriften die niet meer worden ondersteund door de huidige inzichten.
3. Rijksoverheid zal een persoon detacheren bij MVO Nederland die in staat is dit project te begeleiden en de Projectleider te ondersteunen.
4. Rijksoverheid zal op directieniveau plaats nemen in de Stuurgroep.
5. Rijksoverheid zal het consortium wijzen op mogelijke interessante subsidiemogelijkheden in Nederland en Europa. Partijen van de rijksoverheid zullen bezien of met behulp van een subsidiebijdrage een innovatiegerichte aanbesteding mogelijk is. Daarbij is SBIR een belangrijk aanbestedingsinstrument.
6. Rijksoverheid zal bezien of (innovatiegerichte) duurzame aanbesteding behulpzaam kan zijn bij het realiseren van deze Green Deal doelen. Ervaringen (openbare informatie) hieruit zullen worden ingebracht in deze Green Deal.
7. Partijen van de rijksoverheid zullen bijdragen aan een persmoment op de Innovatie-estafette op 4 oktober, en op andere nader gezamenlijk te bepalen belangrijke voortgangsmomenten, bij voorkeur op ministerieel niveau.

Nadere afspraken

1. Partijen spreken de intentie uit initiatief en tegenprestatie ten uitvoer te brengen.
2. Partijen zullen periodiek overleggen over de voortgang (halfjaarlijks).
3. Deze Green Deal heeft een looptijd van 4 jaar en kan tussentijds gewijzigd of aangevuld worden, mits akkoord van alle partijen.

Slotbepalingen

Binnen een aantal weken na de inwerkingtreding van deze Green Deal wordt de zakelijke inhoud daarvan gepubliceerd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

MVO Nederland
L.W. Lageweg, directeur
Mede namens MVO NL beton project partners en
MVO NL beton sector partners

Bijlage:

Bij dit document is het uitgebreide document Product Dossier Beton MVONederland toegevoegd, de weblink naar het verkorte dossier is <http://www.mvonderland.nl/product-dienst/beton>.

Green Deal van Nederlandse Wind Energie Associatie met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Nederlandse Wind Energie Associatie (NWEA), vertegenwoordigd door haar voorzitter, Jaap Warners, hierna ook te noemen: NWEA.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

- Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.
1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
  2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
  3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
  4. De voor de Green Deal geïdentificeerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
  5. Offshore windenergie is een belangrijke techniek voor de verdere verduurzaming van de elektriciteitsvoorziening en heeft een aanzienlijk economisch potentieel voor Nederland, mede door enerzijds de bestaande economische kracht van de Nederlandse nautische en offshore sector en anderzijds het energetisch potentieel van het Nederlandse deel van de Noordzee.
  6. De huidige kostprijs van offshore windenergie is op dit moment voor Nederland een belemmering voor grootschalige commerciële uitrol. De minister heeft in zijn reactie op het advies van de Taskforce windenergie op zee aangegeven dat de onrendabele top van offshore windenergie eerst omlaag moet alvorens grootschalige uitrol aan de orde kan zijn.
  7. De huidige kostprijs per kWh kan in eerste instantie verlaagd worden door technologische ontwikkeling en beleidsmatige optimalisering. Learning-by-doing versnelt deze kostprijsreductie, wat de combinatie met de bouw van windparken belangrijk maakt. Zeker voor de tweede helft van de beoogde kostprijsreductie is grootschalige uitrol essentieel. Met een thuismarkt wordt bovendien het 'track record' en exportpotentieel van de Nederlandse nautische en offshore sector versterkt, wat bij kan dragen aan versteviging van de Nederlandse concurrentiepositie in deze sector.

8. Deze Green Deal beoogt het verdienpotentieel van offshore windenergie te verbeteren. Dit is ook van belang om de Nederlandse toepositie en werkgelegenheid in de offshore sector op de internationale markten te behouden en uit te bouwen. In deze Green Deal is de inzet daartoe met name gericht op verlaging van de kostprijs. Om concurrerend te worden met andere energieopties is tussen nu en 2020 een verlaging van de kostprijs per kWh van 40% noodzakelijk. Een innovatieslag is daartoe van groot belang.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Green Deal Initiatief

1. De proeftuinaanpak staat centraal bij het komen tot marktgedreven technologische innovaties. De komende jaren zal door aangesloten bedrijven en organisaties een aantal innovaties worden ontwikkeld en zo mogelijk beproefd, die bijdragen aan de beoogde verlaging van de kostprijs van offshore windenergie. In elk geval de volgende innovaties worden kansrijk geacht om binnen de proeftuinaanpak tot forse kostprijsdaling bij te dragen:
  - a. Nieuwe fundatietechnieken, die tot een reductie van de hoeveelheid staal en een eenvoudiger installatie kunnen leiden.
  - b. Nieuwe installatietechnieken, waarmee heien en bouwen van windparken op zee sneller, veiliger, geluidsarmer en vaker kan plaatsvinden.
  - c. Efficiëntere windturbintetechnologieën.
  - d. Betere vaartuigen en personele inzet ten behoeve van offshore wind in de bouw- en operationele fase, slimmer ontwerp van offshore windparken en gebruik van innovatieve computertools.
  - e. Verbeteren van turbinebeschikbaarheid door slimmere onderhoudsstrategie en betere turbine-toegangstechnieken.
  - f. Standaardiseren van contracten tussen marktpartijen.
  - g. Innovatie in elektrische aansluittechnologieën.
  - h. Innovatie in ecologische benadering, vergunningen en financiering.
  - i. Innovatie in opleiding en voorlichting.
2. Een proeftuinaanpak wordt vormgegeven, waarbij in proeftuinen die aansluiten bij bestaande of te ontwikkelen windparken innovaties getest en gedemonstreerd kunnen worden, zodat deze vermarkt kunnen worden en nieuw exportpotentieel ontstaat. Voor offshore wind geldt in het bijzonder dat praktijktesten in combinatie met een kritische massa moet plaatsvinden: de markt vereist een 'track record'. Het gebruik van bestaand instrumentarium als de SDE+ voor die kritische massa is dan ook mogelijk, mits aan de voorwaarden voldaan wordt.
3. De coördinatie en organisatie van de proeftuinaanpak ligt bij NWEA. Ook zorgt NWEA voor bedrijven en organisaties die zich verbinden aan de proeftuinaanpak en zich toeleggen op specifieke innovaties die bijdragen aan het bereiken van de beoogde kostprijsreductie. De huidige grote interesse van bedrijven en organisaties over het hele spectrum zal de komende tijd geformaliseerd worden. NWEA zal deze proeftuincoalitie eind november presenteren tijdens de conferentie OFFSHORE 2011 van EWEA.
4. Onderdeel van de presentatie vormt een overzicht van gecommitteerde bedrijven en organisaties en voorgestelde innovaties, welke de komende tijd beproefd kunnen worden binnen de proeftuinaanpak, onder de voorwaarde van invoering van een R&D-aftrek en een revolverend investeringsfonds zoals geadviseerd door het Topteam Energie. Dit overzicht zal als bijlage een onlosmakelijk onderdeel uitmaken van deze green deal.

Tegenprestatie Rijksoverheid

1. Instrumentarium zoals de R&D-af trek en een revolverend innovatiefonds, zoals geadviseerd door de diverse topteams, wordt zo snel mogelijk geïntroduceerd. Dit instrumentarium ondersteunt innovatieprojecten bedoeld onder I. De industriepolitieke noties van versterking van de positie van het Nederlandse bedrijfsleven worden hierin meegenomen.
2. De randvoorwaarden voor een gunstig investeringsklimaat voor offshore windenergie worden zo snel mogelijk geoptimaliseerd. Hiertoe wordt nieuwe wetgeving voor een net op zee ontwikkeld¹, zodat betere marktomstandigheden voor offshore windenergie en een toekomstig uitgiftebeleid van windenergiegebieden mogelijk worden. Aandachtsgebieden hierbij zijn: verbetering van het vergunningentraject en publiekprivate financieringsopties. Daarnaast krijgt de offshore windsector een plaats in de uitwerking van een nieuwe industriepolitiek, rekening houdend met de opvattingen van de hiertoe op te richten Regiegroep.
3. In het Nationaal Waterplan heeft de overheid aangegeven dat de doelstelling voor het vinden van extra ruimte voor windenergie voor de Hollandse Kust 3000MW is. Het voornemen van de overheid is om in 2012 respectievelijk uiterlijk 2015 te kunnen besluiten over de aanwijzing van extra ruimte voor windenergie voor de Hollandse Kust.
4. De Rijksoverheid zal, indien het kabinet tot verdere uitrol besluit of dit in voorbereiding op een dergelijk besluit opportuun is, onderzoek doen en data verzamelen ten behoeve van selectie van als eerste uit te geven windenergiegebieden, om zo een gefundeerde keuze te kunnen maken voor de volgorde van verdere uitrol.

Gezamenlijke aanpak

1. Partijen werken gezamenlijk een publiekprivaat demonstratieproject uit binnen bestaande en/of nieuw ontwikkelde beleidsinstrumenten, welke belangrijke innovaties op technisch, beleids- en/of randvoorwaardelijk vlak bevat. Een voorstel hiertoe wordt, zodra gereed, ter goedkeuring voorgelegd aan de minister.
2. Een Coördinerend Overleg wordt ingesteld dat zich richt op de drie sporen: proeftuinaanpak, beleidsoptimalisatie en demonstratie. Dit Coördinerend Overleg is resultaatgedreven en richt zich primair op het tijdig doorlopen van processen om de afspraken tot resultaat te brengen. Dit Coördinerend Overleg kan tevens een rol vervullen ten behoeve van het regieteam dat is voorgesteld door het Topteam Energie.
3. Het Coördinerend Overleg komt minimaal twee keer per jaar bijeen, waarvan de eerste sessie uiterlijk 1 november 2011 plaatsvindt. Uitgangspunt is samenwerking op basis van volledige transparantie om de gezamenlijke doelen te verwezenlijken. In het Coördinerend Overleg nemen in ieder geval zitting de directeur Energie en Duurzaamheid van het ministerie van EL&I, directeur Water van het ministerie van I&M en de voorzitter en directeur van NWEA. Hiernaast zullen op voordracht van NWEA enkele vertegenwoordigers van aangesloten bedrijven op directieniveau aansluiten. De directeur Energie en Duurzaamheid fungeert als voorzitter, NWEA treedt op als secretaris. Ook zal gekeken worden of vertegenwoordigers van andere relevante partijen op hetzelfde niveau bij het Coördinerend Overleg betrokken kunnen worden (b.v. TenneT, Energie Nederland en Stichting Natuur&Milieu).
4. Het Coördinerend Overleg bespreekt de voortgang van de afgesproken acties. De agenda van het Coördinerend Overleg wordt voorbereid door de secretaris in overleg met medewerkers van EL&I. De meting, monitoring en tussentijdse evaluatie van de doelstellingen zal gebeuren aan de hand van objectieve en transparante criteria welke worden vastgesteld en toegepast door het Coördinerend Overleg. Taken worden uitgevoerd door een ad-hoc werkgroep waarin medewerkers van de betreffende partijen zitting nemen.
5. Het Coördinerend Overleg zal als eerste een uitvoeringsplan tot 2020 overeenkomen met bijbehorende SMART-doelen en een actielijst.

---

¹ Wetgeving Net op zee zal worden ontwikkeld in lijn met de brief van de Minister van Economische Zaken van 19 februari 2010 aan de Tweede Kamer (TK 31329 nr 91)

6. Het Coördinerend Overleg zal in 2014 als onderdeel van de evaluatie van het duurzame energiebeleid, of eerder indien 50% van de beoogde kostprijsreductie is behaald, reflecteren op mogelijkheden voor uitgifte van windenergiegebieden zoals bedoeld onder punt 1.2 en in het licht van de dan geldende kostprijs, elektriciteitsprijs en voorgenomen of geldend beleidsinstrumentarium.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen.

Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens NWEA
Mr. J. Warners

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van NZO en LTO-Nederland met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. NZO, vertegenwoordigd door de heer dr.T.C. de Groot; LTO, vertegenwoordigd door de heer A.J. Maat.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

- Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.
1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
  2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
  3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
  4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.

Over de Duurzame Zuivelketen

De Duurzame Zuivelketen is een uniek initiatief waarbij zuivelindustrie en melkveehouders er ketenbreed naar streven om de Nederlandse zuivelsector wereldwijd koploper te maken op het gebied van duurzaamheid. De Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO) en LTO Nederland hebben in de Duurzame Zuivelketen doelen geformuleerd rond de thema's: klimaat & energie, diergezondheid & dierenwelzijn, weidegang en biodiversiteit & milieu.

Ten aanzien van klimaat en energie streeft de Duurzame Zuivelketen naar:

- 30% reductie van broeikasgassen in 2020 ten opzichte van 1990, inclusief klimaatneutrale groei;
- 20% duurzame energie in 2020 en een energieneutrale zuivelketen;
- 2% energie-efficiency per jaar op zuivelfabrieken (waarvan 1,5% op fabrieken en 0,5% in de keten), 2% energiebesparing per jaar bij veehouders.

In opdracht van Agentschap NL, NZO en LTO is een routekaart opgesteld voor een 100% energieneutrale zuivelketen in 2020 met klimaatneutrale groei. Uit deze routekaart met de titel 'Melk, de groene motor' blijkt dat de doelen haalbaar zijn. De Duurzame Zuivelketen zet zich ervoor in dat de doelen gerealiseerd worden met behulp van samenwerking tussen zuivelondernemingen, melkveebedrijven, overheden, banken, energiemaatschappijen, technische bedrijven en vele anderen.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Green Deal initiatief

De Duurzame Zuivelketen zet zich ervoor in dat de doelen gerealiseerd worden met behulp van samenwerking tussen zuivelondernemingen, melkveebedrijven, overheden, banken, energiemaatschappijen, technische bedrijven en vele anderen.

Tegenprestatie rijksoverheid

De Green Deal sluit aan bij en bouwt voort op bestaande afspraken, zoals het in 2008 gesloten convenant Schone en Zuinige Agrosectoren. Hiermee wordt de continuïteit van het overheidsbeleid geborgd en draagt de overheid bij aan een groene groei van het bedrijfsleven.

- De Rijksoverheid ondersteunt de uitvoering van de routekaart voor een energieneutrale zuivelketen met klimaatneutrale groei, onder meer via de volgende activiteiten:
- De Rijksoverheid stimuleert innovatie en grootschalige toepassing van duurzame energietechnieken door stimuleringsregelingen en belemmerende regelgeving indien mogelijk (tijdelijk) aan te passen. Er wordt bijvoorbeeld een maximale inspanning geleverd om producten uit digestaat als gevolg van mestbewerking en mestverwerking af te zetten als kunstmestvervanger en voor behoud van saldering van productie en gebruik van duurzame energie.
- De Rijksoverheid faciliteert de Duurzame Zuivelketen bij het samenbrengen van meerdere partijen, ook buiten de agroketen (energie, afvalsector) om de innovatieve 'business cases' bij grootschalige toepassingen van bestaande technologie uit te werken, sluitend te krijgen en versnellen. Als gevolg van deze nieuwe aanpak kunnen creatieve samenwerkingsverbanden ontstaan om tot een opschaling van groen gas, zon- en windenergie te komen. Bovendien ontstaat hierdoor duidelijkheid over beperkende regelgeving. Na beoordeling kan de overheid de opschaling van deze technieken faciliteren en eventueel regelgeving aanpassen.
Achtergrondinformatie: bij het opstellen van de routekaart voor een energieneutrale zuivelketen met klimaatneutrale groei zijn vele partijen betrokken geweest, hierbij zijn creatieve en innovatieve ideeën aan het licht gekomen om in samenwerkingsverbanden bestaande technologie op te schalen en versnellen. Het is de bedoeling om deze ideeën nader te concretiseren en uit te werken.
- De Rijksoverheid biedt ondersteuning bij het informeren van veehouders en erfbetreders over mogelijkheden voor energiebesparing. De overheid zal ondersteunen bij het opstellen van adviezen en het creëren van communicatiemiddelen. Maatregelen voor energiebesparing kunnen tot honderden euro's per melkveebedrijf opleveren.
- De Rijksoverheid stimuleert de realisatie van projecten door het leveren van informatie richting vergunningverleners (bijvoorbeeld in de vorm van een handleiding) en het verkorten van vergunningsprocedures. Doel is standaardisatie en versnelling van het vergunningstraject.
- De overheid faciliteert de realisatie van 'demonstrators'/voorlopers, zodat de technieken, op gebied van Groen Gas productie en microvergisting daarna kunnen worden opgeschaald. De voorbeeldprojecten zorgen ervoor dat 'best practices' ontstaan en dat een grote groep met de techniek in aanraking komt.
- De Rijksoverheid ondersteunt de ontwikkeling van innovatieve concepten, zoals: de energieneutrale stal (energiegebruik en energieopwekking worden volledig met elkaar in evenwicht gebracht), Cowport (creëert schaduwplekken voor weidegang door middel van zon-PV panelen) en wind collectief on shore businessmodellen (stand alone energie-opwekking waarbij meerdere boeren samen investeren).
- De overheid levert een maximale inspanning bij de onderhandelingen met de Europese Commissie om producten uit digestaat als gevolg van mestverwerking af te kunnen zetten als kunstmestvervanger.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

NZO
Dr. T.C. de Groot

LTO
A.J. Maat

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van Groen Gas Forum met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelend als bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Marktpartijen zoals opgesomd in de ANNEX, vertegenwoordigd door drs. U. Vermeulen, voorzitter Stichting Groen Gas Nederland.

tezamen hierna ook te noemen: Marktpartijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiek-private samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen benut worden. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming. In de green deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op bijvoorbeeld decentrale energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, broeikasgassen, biodiversiteit, duurzaam inkopen, etc. Deze initiatieven kunnen vervolgens als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
3. De geïnventariseerde initiatieven zijn potentieel rendabel, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. Daarnaast kunnen de resultaten van deze de projecten toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten waardoor de reikwijdte van de Green Deal wordt vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
4. Groen Gas is een belangrijke vorm van duurzame energie. Het draagt op kosteneffectieve wijze bij aan het realiseren van de doelstellingen voor duurzame energie in 2020.
5. Daarbij past groen gas goed in de economische structuur van Nederland. Nederland heeft een sterke agrarische sector met een goede kennisinfrastructuur, een sterke chemische sector, goede logistiek en een ontwikkeld gasnet. Accommodatie van groen gas kan daardoor kostenefficiënt in de bestaande infrastructuur worden ingezet.
6. Nederlandse bedrijven hebben een sterke positie op de internationale gasmarkt en kunnen deze positie onder meer uitbouwen door een toenemend aandeel Groen Gas in portfolio te nemen. Groen gas draagt bij aan het Rijksbeleid om Nederland te positioneren als de Gasrotonde van (Noordwest) Europa. Groen gas is daarbij een belangrijke schakel in de totstandkoming van een biobased economy. Met Nederlandse kennis, diensten en technologie kan op de internationale markten een vooraanstaande en economisch aantrekkelijke positie worden verworven.

7. Marktpartijen denken dat tweemaal een vertienvoudiging van de groengasproductie in Nederland mogelijk en wenselijk is:
  - a. Van de huidige levering van 30 miljoen m³ Groen Gas(-equivalent: aardgaskwaliteit) nu naar 300 miljoen m³ in 2014. Dit kan op basis van biogas uit vergisting. Met als tussenstation 1,5 à 2 miljard m³ 'ruw' (= nog niet tot aardgaskwaliteit opgewerkt) biogas in 2020 à 2025; hiervoor moet naast biogas uit vergisting een substantiële stap gemaakt zijn met vergassing/houtige biomassa.
  - b. Van 300 miljoen m³ Groen Gas in 2014 naar 3 miljard m³ in 2030 (vergisting en vergassing) Voor het langetermijnperspectief is nogmaals een factor 10 streefgetal voor marktpartijen: 30 miljard m³ in 2050.
8. Om de groengasketens verder te ontwikkelen zijn aan de aanbodkant extra inspanningen nodig, moet er een continue marktvraag naar groen gas zijn, waaronder in de mobiliteit, en moet de infrastructuur de aangeboden volumina kunnen verwerken.
9. Voor een Groen Gas Green Deal is brede steun van andere marktpartijen, lagere overheden en kennisinstellingen, zoals blijkt uit verschillende brieven waarin support en bereidheid bij de uitvoering van de Groen Gas Green Deal wordt onderstreept.

De ondertekenende marktpartijen lichten de overwegingen bij deze Green Deal toe in een afzonderlijke notitie "Groen Gas, Goede Deal", oktober 2011.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Green Deal initiatief

Groen gas kan op verschillende wijzen worden geproduceerd en kent ook verschillende toepassingen. De verschillende mogelijke groengasketens beslaan diverse sectoren. Om het potentieel van groen gas zo goed mogelijk te benutten is overzicht en regievoering nodig over deze ketens. De ondertekenaars zijn actief in de gehele keten, en nemen gezamenlijk deze rol op zich in de vorm van een gezamenlijk werkprogramma, onder de (voorlopige) titel Groen Gas Forum, organisatorisch onder auspiciën van stichting Groen Gas Nederland.

Vanuit de Rijksoverheid wordt interdepartementaal samengewerkt om groen gas te stimuleren, onder meer in het Versnellerteam Groen Gas.

Bij voorgenomen beleidswijzigingen in het beleidsinstrumentarium (implementatie zowel als innovatie voor zover voor groen gas relevant) consulteert de Rijksoverheid Groen Gas Forum. Omgekeerd ontwikkelt Groen Gas Forum gevraagd en ongevraagd ideeën voor nieuwe of aangepaste instrumenten als dat gezien de marktontwikkelingen opportuun is, en voert daarover overleg met de Rijksoverheid.

De Rijksoverheid onderschrijft de wenselijkheid van Groen Gas voor Nederland, en draagt dit standpunt met kracht uit. De Rijksoverheid bevordert de ontwikkeling van groen gas door het scheppen van goede randvoorwaarden en stimuli, door het creëren van deelmarkten, door het wegnemen van barrières, en door medefinanciering van de rol van ketenregisseur.

Onder de werktitel Groen Gas Forum nemen marktpartijen de rol op zich van ketenregisseur en (precompetitief) ontwikkelaar van groengasketens. Groen Gas Forum is een initiatief onder auspiciën van de Stichting Groen Gas Nederland, die als doel heeft financieel solide plannen voor de productie van groen gas (tenminste die met een SDE-beschikking) zo snel mogelijk tot productie te brengen. Groen Gas Forum richt zich daarnaast op meer groengasketens en op de middellange termijn, en daarmee ook op vergassing. Groen Gas Forum is hiermee de opvolger van het Platform Nieuw Gas.

Deze rol wordt voor 4 jaar afgesproken.

De benodigde middelen worden 50/50 bijeengebracht door de marktpartijen en overheid. Begroting voor deze ketenregierol: € 800 000/jaar. De Rijksoverheid zal een regierol vervullen en een financiële bijdrage van € 150.000 per jaar, onder de voorwaarde dat marktpartijen gedurende de hele periode minimaal een gelijkwaardige bijdrage leveren en voorzover deze bijdrage strookt met de toepasselijke staatssteunregels. Voor het verkrijgen van de bedoelde bijdrage zullen de marktpartijen een aanvraag indienen, vergezeld van een projectplan (inclusief begroting).

Voor de 14%-doelstelling duurzame energie in 2020 waaraan Nederland zich in 2009 in Europa heeft gecommitteerd werd geraamd dat 24 PJ zou worden geleverd door groen gas (dit komt neer op ca 750 mln m³ Groen Gas).

Marktpartijen zien dat als een ondergrens, en menen dat meer mogelijk is:

- Realisatie van 300 mln m³ groengasproductie in 2014 (vergisting)
- Realisatie van groengasproductie van 1,5 – 2 miljard m³ in 2020 (ca. 90% vergisting met een wezenlijke en snel groeiende bijdrage van vergassing)
- Doorontwikkeling van het volledige potentieel van 2 mrd m³ biogas na 2020, en verdere innovatie en doorontwikkeling van vergassing op weg naar 3 mrd m³ uit vergisting plus vergassing rond 2030.

De Rijksoverheid verwelkomt en apprecieert de genoemde ambities van de marktpartijen en wenst een voortvarende werkwijze en de aanpak van de marktontwikkeling te ondersteunen. Gedurende de programmaperiode zal de Rijksoverheid in samenspraak met de marktpartijen de voortgang monitoren en bezien of en op welke wijze een aanpassing van de bijdrage van Groen Gas aan de in 2009 vastgestelde doelen voor 2020 aan de orde is.

Groen Gas Forum ontwikkelt een routekaart voor verschillende mogelijke groengasketens, brengt daarbij in kaart welke grondstoffen inzetbaar zijn, waar kansen en knelpunten zitten, welke realiseerbaar c.q. oplosbaar zijn door de marktpartijen zelf, en welke overheidsinzet nodig is. De routekaart maakt tevens inzichtelijk waar economische en exportkansen liggen. De routekaart zal als strategisch langetermijnplan voor het Groen Gas Forum gelden.

De Rijksoverheid regelt medefinanciering van deze routekaart, en heeft de intentie om zijn eigen beleid voor groen gas mede op de uitkomsten ervan te baseren. De Rijksoverheid geeft tevens zijn innovatie-instrumentarium voor groen gas mede vorm op basis van deze routekaart.

Marktpartijen en Rijksoverheid organiseren gezamenlijk een internationaal evenement (handelsmissie, congres, beurs of dergelijke) in 2013, waarin kennis, kunde en prestaties van Nederland als groengasland worden uitgedragen ten behoeve van het verwerven van een goede exportpositie.

Thema's

De Groen Gas Green Deal beslaat een aantal thema's:

1. Vergisting
2. Vergassing
3. Infrastructuur
4. Marktontwikkeling
5. Kennis

1. Vergisting

Partijen maken hierover de volgende afspraken:

1. Groen Gas Forum maakt in het eerste kwartaal van 2012 een plan voor versnelde implementatie van de 'voorraad' goede projecten die binnen SDE+ financierbaar zijn, op een wijze die past bij de filosofie en kaders van de Rijksoverheid/SDE+ (budgetrestricties, transparantie, generieke toepasbaarheid, kosteneffectiviteit). Daarbij wordt ook de mogelijke bijdrage vanuit provinciale middelen gezien, alsmede die van private financiers.
2. Op basis van een routekaart stellen de Rijksoverheid en de marktpartijen gezamenlijk een innovatie-agenda op voor natte biomassa/vergisting. De Rijksoverheid heeft de intentie om een deel van zijn innovatie-instrumentarium op die agenda af te stemmen. Bij een zich goed ontwikkelende markt voor biogas/vergisting investeren bedrijven zelf in innovaties. Groen Gas Forum zal waar nodig optreden als kennismakelaar tussen bedrijven en kennisinstellingen, voor ontwikkelingen in een precompetitief stadium. De Rijksoverheid en de Marktpartijen zorgen voor gezamenlijke financiering van een innovatieprogramma vergisting/natte biomassa, als onderdeel van een breder groen gas innovatieprogramma.
3. Groen Gas Forum werkt in het eerste kwartaal van 2012 een voorstel uit waarmee realisatie van positieve neveneffecten die nu niet via SDE+ worden meegefinancierd langs andere wijze geldelijk kunnen worden beloond. Daarbij wordt nagegaan op welke markten nevenproducten verkocht kunnen worden, en uit welke marktinstrumenten, regelingen en subsidies positieve neveneffecten kunnen worden gewaardeerd.

2. Vergassing

Partijen maken hierover de volgende afspraken:

1. Marktpartijen initiëren, in overleg met de verschillende belanghebbenden, een leer- en expertisecentrum voor biomassavergassing in Nederland. Naast een fysieke locatie kan dit deels een 'virtueel' centrum zijn, waarin via moderne communicatiemiddelen samen wordt gewerkt door verschillende groepen en initiatieven. Lessen op het gebied van technologie, financiering, samenwerking in project én keten, opschaling, vermarkting, barrières en oplossingen daarvoor, en dergelijke, worden gedeeld (voor zover niet commercieel beschermd) en gebruikt voor volgende stappen in de ontwikkeling van vergassingsopties.
In het eerste kwartaal van 2012 wordt daarvoor een plan gemaakt en een begroting opgesteld.
2. Rijksoverheid en Groen Gas Forum bereiden gezamenlijk, en in overleg met de topgebieden/topteams Energie en Chemie een vraaggestuurd innovatieprogramma voor dat vergassingstechnologieën voor biomassa en aanpalende technologieën door de 'valley of death' kan helpen. Het programma wordt mede gefinancierd door private en overheidspartijen.
3. Marktpartijen, kennisinstellingen en Rijksoverheid, elk vanuit de eigen rol, realiseren voor 2020 enkele grootschalige demoprojecten voor vergassing die tot de internationale top behoren, als tussenstap naar het doel van 3 miljard m³ groen gas in 2030 waaraan vergassing een wezenlijke bijdrage moet leveren.
4. Marktpartijen zetten zich in voor de realisatie van ten minste één grootschalig Europees vergassings-demoproject dat kan meedingen in de Europese Joint Call 'Bioenergy demonstrations of the European Industrial Bioenergy Initiative'¹ waarmee de Europese Commissie de bouw van innovatieve demonstratiefaciliteiten wil stimuleren. Bij dit internationale project zullen ten minste drie landen betrokken zijn.

---

¹ ENERGY.2012.10.1.1 ERA-NET Plus - Bioenergy Demonstrations of the European Industrial Bioenergy Initiative (EIBI)

3. Infrastructuur

Partijen maken hierover de volgende afspraken:

1. Een goede allocatie van de kosten van infrastructuur is nodig om marktpartijen en netbedrijven op de juiste momenten tot de juiste stappen te verleiden, zodat bijtijds een adequate infrastructuur beschikbaar is waar groengasprojecten op kunnen invoeden. Groen Gas Forum werkt in het eerste kwartaal van 2012 een analyse uit en zal op basis daarvan een plan voor (gedeeltelijke) kostensocialisatie uitwerken.
2. Het overstorten van gas van lagere naar hogere netten maakt meer decentrale gasnetten geschikt voor invoeding van groen gas. Wanneer het plaatsen van een overstort een substantiële extra invoeding van groen gas mogelijk maakt, is het zinvol om de kosten voor overstort te socialiseren. Het ministerie van EL&I zoekt in afstemming met netbeheerders en de NMa naar mogelijkheden en randvoorwaarden voor het socialiseren van dergelijke kosten.

4. Marktontwikkeling

Partijen maken hierover de volgende afspraken:

1. Vertogas, dochter van Gasunie, geeft groengascertificaten uit. De Rijksoverheid neemt gascertificering op in de gaswet. Partijen samen spannen zich in voor internationale afstemming en handel in certificaten.
2. De vraag naar Groen Gas in gebouwde omgeving, bedrijven en mobiliteit is medebepalend voor het animo om productieprojecten te ontwikkelen. Groen Gas Forum maakt in het eerste kwartaal van 2012 een nadere analyse van de kansen voor groei en groen in verschillende deelmarkten alsmede van de barrières, en zal voor elk van die deelmarkten voorstellen voor verbetering en stroomlijning voorbereiden.
3. GasTerra zet zich de komende jaren in voor de accommodatie van het gehele volume groen gas dat kan worden ingevoerd in het netwerk van de landelijke netbeheerder, mits het groen gas via een certificatenstelsel gecertificeerd is en de prijs marktconform is.
4. Eneco, E.ON en Essent beogen groen gas een sterke positie in de verkoopportefeuille te geven, om op die manier de zekerheid te bieden dat afname van 300 mln m³ in 2014 tegen marktconforme prijzen mogelijk is.

5. Kennis en opleiding

Partijen maken hierover de volgende afspraken:

1. In samenspraak met Groen Gas Forum en andere betrokkenen ontwikkelen verschillende universiteiten, hogescholen en MBO gezamenlijk een breed opleidingsaanbod voor groen gas, uiteenlopend van praktisch-technisch tot academisch.
2. Er komt een researchnetwerk voor groen gas waarin de kennis rond groen gas wordt gebundeld en uitgewisseld. Het researchnetwerk zal samenwerken bij de uitdagende onderzoeks- en innovatieopgave die nodig is om de introductie van groen gas te versnellen.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens de bedrijven, instellingen en organisaties genoemd in de ANNEX²
Drs. U. Vermeulen, voorzitter Stichting Groen Gas Nederland

---

² ANNEX

Ondertekenende marktpartijen Groen Gas Green Deal,
vertegenwoordigd door de heer drs. U. Vermeulen:
Alliander, Attero, Biogas Branche Organisatie BBO, ECN, Eneco, Energy Valley, Enexis, Eon Benelux, Essent, GasTerra, Gasunie, Gemeente Alkmaar, Gemeente Groningen, Gemeente Leeuwarden, Gemeente Nijmegen, HVC Groep, Kema, Kiwa, Platform Bio-Energie PBE, Provincie Drenthe, Provincie Friesland, Provincie Groningen, Provincie Noord-Holland, Stedin, Taqa

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van Het Platform Microbiologie met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Het Platform Microbiologie op initiatief van Natura Artis Magistra.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

- Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.
1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
  2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
  3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
  4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
  5. Microbiologie is een van de sleutelwetenschappen voor de economie van de toekomst. Zij vormt een gereedschapskist van technieken en processen om biologisch leven te analyseren en te gebruiken voor de ontwikkeling van betere producten en productieprocessen voor industriële, agrarische en maatschappelijke toepassingen;
  6. Voor grote (toekomstige) vraagstukken op het gebied van duurzame energie, duurzame voedselkwaliteit en -kwantiteit, gezondheidszorg en milieu & recycling liggen belangrijke antwoorden en oplossingen in het veld van de microbiologie;
  7. De oplossingen die kunnen worden gevonden in dit veld zijn niet alleen 'groen en duurzaam' maar hebben ook rendabele verdienmodellen. Daarmee kunnen ze een niet te overschatten bijdrage leveren aan het creëren van sustainable biobased raw materials en daarmee aan een duurzame economie;
  8. Om van de kansen te profiteren moet Nederland wel blijven investeren in de kwaliteit van haar werknemers. Veranderende productieprocessen zorgen er voor dat de Nederlandse werknemer moet concurreren met arbeiders vanuit de hele wereld. Kennis en innovatie zijn en blijven de kern voor het succes van de Nederlandse economie. Daarvoor zijn talentvolle, goed opgeleide slimme werknemers nodig;

9. Een belangrijke barrière bij het benutten van de kansen in het veld van microbiologie is het groeiende tekort aan goed opgeleide professionals en hierdoor dreigen we onze koppositie kwijt te raken aan andere Europese landen en Azië. Het is daarom noodzakelijk meer jongeren te stimuleren te kiezen voor een loopbaan in deze kansrijke sector van microbiologie.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

De Nederlandse wetenschap en het bedrijfsleven hebben van oudsher een goede positie in het veld van de microbiologie. Het was immers Antoni van Leeuwenhoek die de “kleine diertgens” als eerste ontdekte. Om het potentieel verder te ontsluiten, maximaal te benutten en in te spelen op toekomstige behoeften en ontwikkelingen op dit gebied wordt het Platform Microbiologie opgericht op initiatief van Natura Artis Magistra en ondersteund door onder andere Feike Sijbesma (DSM), Tini Hooymans (TNO), Colja Laane (Netherlands Genomics Initiative), Professor Willem de Vos (Universiteit van Wageningen), Martijn Kleijwegt (Life Science Partners). Daarmee sluit het Platform Microbiologie nauw aan bij en draagt bij aan bestaande programma’s zoals Netherlands Genomics Initiative, B-Basic, Innovatieprogramma Food&Nutrition en de initiatieven rondom de Biobased Economy van de Minister van EL&I. Bovendien vormt het Platform Microbiologie op kennis- en innovatie gebied een onmisbare schakel tussen de programma’s van verschillende topsectoren van de Minister van EL&I zoals Water en Chemie, Tuinbouw, Uitgangsmaterialen en Agro&Food.

Het Platform Microbiologie heeft de volgende doelstellingen:

- Het agenderen en populariseren van microbiologie middels het vergroten van zichtbaarheid van en kweken van begrip voor het vakgebied om het maatschappelijk draagvlak te vergroten;
- Het stimuleren en inspireren van scholieren en studenten om te kiezen voor een (vervolg)studie en carrière in het veld van microbiologie om de koploperspositie van Nederland te herwinnen en te consolideren;
- Het stimuleren van Nederlands bedrijfsleven om in te spelen op de kansen die microbiologie biedt voor een duurzame (biobased) economie;
- Het bevorderen van de samenwerking tussen de wetenschap, investeerders, overheid en bedrijfsleven, gericht op een betere aansluiting tussen de diverse stakeholders;
- Het maatschappelijk inbedden van de sector in Nederland door een verbeterde communicatie tussen consumenten, bedrijven, investeerders, onderzoekers en overheden over de maatschappelijke, technologische en ethische aspecten van dit vakgebied.
- Het versnellen van de doorbraken in microbiologie die in de komende jaren verwacht worden in chemie, in voeding, in energie, in ons hele leven;

Green Deal initiatief

Om bovenstaande doelen te realiseren maakt het Platform Microbiologie de volgende afspraken met de Rijksoverheid:

- *Aanstellen van vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, wetenschap en maatschappij.* Vooruitlopend hierop hebben een aantal partijen en vertegenwoordigers al de intentie uitgesproken zich te willen verbinden aan het Platform Microbiologie en het initiatief te willen ondersteunen, waaronder Feike Sijbesma (DSM), Tini Hooymans (TNO), Colja Laane (Netherlands Genomics Initiative), Professor Willem de Vos (Universiteit van Wageningen), Martijn Kleijwegt (Life Science Partners) en Haig Balian (Natura Artis Magistra) als initiatiefnemer;
- *Officieel vestigen van het Platform Microbiologie.* Vestigingsplaats van het Platform Microbiologie zal zijn Natura Artis Magistra. Tevens zal hier de agenda van het platform worden beheerd. Daarnaast zullen er ruimtes beschikbaar komen om allerlei bijeenkomsten te kunnen organiseren (het zogenaamde clubhuis van de microbiologie);
- *Opzetten van een (centrale) plaats waar het grote publiek kennis kan maken met microbiologie.* Hiertoe sluit het Platform Microbiologie zich aan bij de microZOO gehuisvest in Natura Artis Magistra in Amsterdam. Een initiatief dat in 2013 zal worden geopend en met subsidiegelden van ongeveer EUR 10 mln wordt ondersteund vanuit verschillende overheden, waaronder het ministerie van EL&I, ministerie van OC&W, Provincie Noord Holland en het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

Beoogde belangrijkste resultaten van de microZOO zijn:

- Het onzichtbare zichtbaar maken;
- Kennis laten opdoen op allerlei niveaus over micro organismen, de relatie tussen mens en microbe, de actuele stand van de wetenschap en de belangrijkste toepassingen.
- Bereiken van in totaal 300.000 bezoekers op jaarbasis. Een derde van dit bezoek komt in het kader van schoolbezoek, daarmee komt het formele bereik van de MicroZoo op 100.000 leerlingen, waarvan 15% afkomstig is uit het basisonderwijs, 60% uit het voortgezet onderwijs en 25% uit het hoger onderwijs;
- *Opzetten van een netwerk en platform – ook virtueel – voor bedrijfsleven, wetenschap en onderzoekscentra, investeerders en overheid;* In samenwerking met de vertegenwoordigers van het Platform Microbiologie is het de intentie een tweejaarlijks congres te organiseren rond microbiologie en duurzame energie, duurzame voeding, afval verwerking & upcycling en gezondheid;
- *Leveren van input bij het opzetten van onderwijsprogramma's zowel voor voortgezet onderwijs als hoger onderwijs en wetenschappelijk onderwijs;*
- *Nadenken over eventuele wetgeving en de ethische gevolgen van microbiologie en haar toepassingen in de samenleving;*
- *Opzetten van een incubator die als broedplaats zal dienen voor nieuwe ideeën op het gebied van toegepaste microbiologie.* Terreinen voor de incubator zijn onder meer om innovatief toegepast onderzoek naar groene duurzame biofuel en kennis van de samenstelling en functie van de aanwezige flora van micro-organismen in mens, dier en milieu (en dan met name water) gericht op het vergroten van inzicht en kennis over de inzet van micro-organismen om vervuiling of infecties aan te pakken. Er wordt gestreefd naar een koppeling aan de sterke Nederlandse onderzoeks- en industriële basis rond 'water'. De incubator zal net als het platform worden gehuisvest in Amsterdam;
- *Aansluiting zoeken bij het topsectorenbeleid;* Het platform zal binnen de brede programma's en met name de overlap tussen de topsectoren Water en Chemie, Tuinbouw, Uitgangsmaterialen en Agro & Food de onmisbare schakel vormen op het gebied van microbiologie.

Tegenprestatie Rijksoverheid

De Rijksoverheid zal expertise leveren voor de overkoepelende organisatie van dit project.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Het Platform Microbiologie
(op initiatief van Natura Artis Magistra)
Haig Balian

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

natura
ARTIS
magistra

Green Deal van Cosun met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Koninklijke Coöperatie Cosun U.A., ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door R.P. Smith, voorzitter conserndirectie; hierna te noemen Cosun.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Inleiding

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij.

Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming in de weg staan.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
5. Partijen achten het wenselijk om door middel van een (overkoepelende) Green Deal richting te geven aan verdere concrete afspraken voor de verduurzaming van de energieproductie.
6. Daarnaast biedt de Biobased economy grote kansen voor Nederland. De transitie naar de biobased economy is daarom zowel in het topsectorenbeleid als in meer algemene beleidskaders van de overheid opgenomen.
7. Als belangrijke verwerker van biomassa en producent van 'groene grondstoffen' heeft Cosun de ambitie en de mogelijkheid om initiatieven op dit terrein te nemen. Bij de implementatie van een aantal van deze initiatieven lopen Cosun en de aan het bedrijf verbonden partijen tegen knelpunten aan die een vlotte en grootschalige implementatie belemmeren.
8. Cosun en het Rijk zijn daarom voornemens om deze knelpunten in gezamenlijkheid aan te pakken zodat een robuuste uitvoering kan worden gerealiseerd. De bedoeling daarbij is dat deze initiatieven leiden tot bredere toepassing in de samenleving.

Partijen hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

1. Maximale benutting van biomassa inclusief de productie van energie uit laagwaardige nevenstromen is maatschappelijk gewenst. Daarbij dient op sectorniveau zoveel mogelijk te worden gestreefd naar het sluiten van de kringloop via hergebruik van mineralen en restant organisch materiaal ten behoeve van behoud van de bodemvruchtbaarheid.
2. De Green Deal die partijen beogen heeft betrekking op het benutten van laagwaardige biomassa-nevenstromen uit de eigen agroverwerkende bedrijven en/of ingezameld uit de nabije omgeving, voor de productie van biogas via anaerobe vergisting.
3. Via de Green Deal wordt ondermeer beoogd dat binnen wettelijke (landbouw- en milieukundige) randvoorwaarden de benutting van de bij vergisting van biomassa vrijkomende mineraalrijke nevenstroom, te weten anaeroob digestaat (alsmede fracties daarvan), breed ingezet kunnen worden als meststof.
4. Binnen bovenstaande doelstelling bestaat daarnaast de wens om de fosfor en een deel van de stikstof uit biomassa in de vorm van struviet te winnen uit diverse waterige processtromen, waaronder de waterige fractie van bovengenoemd anaeroob digestaat.
5. De overheid zal de ondernemer betrekken bij het tot stand komen van regelgeving en bezien of de regelgeving rond afzet van digestaat na vergisting van biomassa (zonder dierlijke mest) als meststof kan worden vereenvoudigd.
6. Daarnaast zal in het kader van het vijfde Actieprogramma Meststoffenwet worden bezien of de gebruiksnormen voor gewassen kunnen worden aangepast, zodat de teler de mineralenafname op zijn land kan compenseren indien hij extra biomassa (die nu op akker achterblijft) van de akker laat afvoeren (bijv. bietenloof, opbrengst tussengewas).
7. Tevens stellen partijen vast dat deze samenwerkingsafspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Partijen beogen gezamenlijk te komen tot realisering van het volgende Green Deal initiatief:

Green Deal initiatief

Als reactie op de inzet van energie-intensieve processen en gebruik van schaarse grondstoffen voor kunstmest die essentieel is voor de productie van biomassa, wil Cosun fosfor en stikstof, bijvoorbeeld in de vorm van struviet, winnen uit haar reststromen en geschikt maken als meststof. Gesloten kringlopen maken de akkerbouw minder afhankelijk van kunstmest. Daarnaast plaatst Cosun twee grote vergisters bij haar Suiker Unie suikerfabrieken om energie te produceren. Deze vergisters verwerken het overschot perspulp (dat ontstaat als afzet of drogen niet mogelijk is), andere organische reststoffen en overige gewasresten (in totaal ca. 100.000 ton per vergister per jaar). Eigenlijk wil Cosun alle beschikbare plantaardige reststromen benutten als grondstof voor vergisting. Cosun wenst het bij dergelijke monovergisting vrijkomende digestaat (met daarin mineralen en traag verteerbare organische componenten) te kunnen afzetten als bodemverbeteraar/meststof, bij voorkeur op akkers in de nabije omgeving. Cosun zal ten behoeve van normstellingen haar meetgegevens beschikbaar stellen.

Tegenprestatie Rijksoverheid

De overheid heeft momenteel een onderzoek uitgezet om vast te stellen of en zo ja onder welke voorwaarden een aparte categorie voor struviet als meststof kan worden opgenomen in de Meststoffenwet. Tevens zal de overheid bezien in hoeverre er mogelijkheden zijn voor compensatie in de vorm van een aangepaste gebruiksnorm te verlenen indien de gewasresten (zoals bietenblad) van het veld worden afgevoerd. De besluitvorming hierover zal in het brede kader van de onderhandelingen over het 5e Actieprogramma Nitraat plaatsvinden.

De overheid zal bekijken of toestemming kan worden verleend om binnen bepaalde kaders een grotere verscheidenheid aan groene biomassa toe te laten in de vergister. Daarbij is de voorwaarde dat het residu (in casu anaeroob digestaat, fracties of producten (bijv. struviet) daarvan) dient breed te kunnen worden ingezet als meststof/bodemverbeteraar. Hiertoe dient dit residu te voldoen aan de bepaalde voorwaarden, die de overheid in overleg met Cosun zal vaststellen.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen.

Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn.

Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Koninklijke Coöperatie Cosun U.A.
Drs. R.P. Smith
Voorzitter conerndirectie

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van Shell Nederland B.V. met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Shell Nederland B.V. (Shell).

hierna tezamen ook genoemd: "Partijen".

overwegende dat:

- De Rijksoverheid beoogt een 'Green Deal' aan te gaan met de samenleving die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Het doel van de 'Green Deal' is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan. In dat kader wil de Rijksoverheid concrete, duurzame initiatieven ondersteunen op een zodanige wijze dat barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen benut worden.
- Een aantal projecten is geïnventariseerd dat tot een concrete Green Deal tussen overheids- en private partijen kan leiden in de periode 2012-2015.
- De geïnventariseerde projecten zijn potentieel rendabel, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. Daarnaast kunnen de resultaten van deze de projecten toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten waardoor de reikwijdte van de GD wordt vergroot.
- Shell heeft, als houdstermaatschappij van de Shell Nederland groep, binnen die groep een tweetal initiatieven geïdentificeerd waarover zij in het kader van het streven van de Rijksoverheid naar een 'Green Deal', met de Rijksoverheid de hieronder weergegeven afspraken wenst te maken.

komen overeen als volgt:

Green Deal Initiatief 1 – Shell Nederland Chemie B.V. (SNC)

Op de locatie van SNC te Moerdijk wordt de mogelijke installatie van een 70 MWe warmtekrachtkoppeling installatie (WKK) onderzocht, die, indien tot aanleg besloten zou worden, gedeeltelijk de bestaande infrastructuur zou vervangen, ervoor kan zorgen dat de locatie zichzelf volledig kan voorzien van elektriciteit en stoom, en waarvan het surplus aan elektriciteit aan het net geleverd kan worden. De installatie van de WKK beoogt een reductie in de CO₂ uitstoot op de locatie met ruim 400 kt/jaar (circa 15% t.o.v. de huidige uitstoot), en verbetert de energie-efficiëntie met zo'n 10% t.o.v. de huidige energie-efficiëntie. Naast de mogelijke installatie van de WKK zullen ook mogelijkheden worden onderzocht om de elektriciteit en stoom extern in te kopen, waardoor mogelijk vergelijkbare reducties kunnen worden bewerkstelligd.

Het project heeft de eerste studiefase succesvol afgerond en gaat nu de fase in waarbij een aantal concepten verder wordt uitgewerkt. Voor deze feasibility-study zal SNC in 2011 circa tweeënehalf miljoen euro uittrekken. Mede op basis van de resultaten van deze feasibility-study, zal SNC vervolgens besluiten tot het al dan niet uitwerken van een van de concepten tot een uiteindelijk ontwerp. In het geval van een positief besluit is de huidige inschatting dat circa vier miljoen euro benodigd zal zijn voor deze ontwerpfase. Na deze fase, naar verwachting begin 2013, zal SNC een definitief besluit nemen over de aanleg van de WKK installatie (de zogenoemde "Final Investment Decision" of "FID"), een aanleg waarmee volgens de huidige schattingen een investering van zo'n honderdvijftig miljoen euro gemoeid is. Mocht het project doorgaan, dan worden afronding en het op stroom brengen van de WKK verwacht omstreeks eind 2015/begin 2016.

Green Deal Initiatief II – Nederlandse Aardolie Maatschappij B.V. (NAM) - Gas Zuiverings Installatie te Emmen.

NAM heeft een gaszuiveringsinstallatie in bedrijf in de gemeente Emmen (hierna de GZI), bestemd voor ondermeer het ontzwellen van de zure gasstromen (H₂S houdend aardgas) uit gasvelden in Zuidoost Drenthe. Het is de bedoeling een proces te testen voor de biologische ontzwaveling van gassen, Thiopaq O&G, dat is ontwikkeld door Paqell, een joint venture tussen een Shell maatschappij en Paques Holding B.V.. Naar verwachting zal het proces milieuvriendelijker, eenvoudiger en economischer zijn dan de gebruikelijke chemische tegenhanger. Het kan bovendien een interessant restproduct opleveren in de vorm van een meststof, dat mogelijk is toe te passen in de landbouw.

De test zal uitgevoerd worden door het plaatsen van een test-unit op het terrein van de GZI, die wordt gevoed met een deel van de lage druk gasstroom uit een koeltoren. Deze H₂S rijke gasstroom (0,6 tot 0,9 mol%) zal na de behandeling in de unit weer worden teruggevoerd in het leidingstelsel voor verdere behandeling.

De test, die wordt uitgevoerd van eind 2011 tot eind 2012, is opgezet om deze methode van biologische zuivering te testen bij condities die gangbaar zijn in de olie- en gasindustrie, met een relatief grote aardgas doorzet onder hoge druk. Er zullen diverse experimenten en metingen worden uitgevoerd om te beoordelen of het door Paqell ontwikkelde proces zowel technologisch als economisch verantwoord in bestaande bedrijfsprocessen kan worden geïntegreerd. Mocht dat inderdaad mogelijk blijken, dan zal NAM vervolgens bekijken of deze technologie breder kan worden toegepast, in de GZI en voor andere gasvelden.

Afspraken

1. De hiervoor opgenomen beschrijvingen geven de huidige intenties van SNC ten aanzien van de WKK, en NAM ten aanzien van de mogelijke inzet van Thiopaq O&G weer. Deze intenties hebben het karakter van een rechtens niet verbindend voornemen, en partijen erkennen dan ook uitdrukkelijk dat de in het kader van die projecten te nemen beslissingen, beslissingen over continuering of stopzetting en de over voor de oordeelsvorming relevante criteria daaronder uitdrukkelijk begrepen, te allen tijde ter uitsluitende, vrije beoordeling staan van, respectievelijk, SNC en NAM.
2. De Rijksoverheid en lagere overheden kunnen een belangrijke rol spelen bij de realisatie van de beide hiervoor genoemde projecten, zowel in het kader van de vergunningverlening als in het kader van het scheppen van maatschappelijk draagvlak en het bijeenbrengen van relevante partijen. In dat kader spreken partijen het volgende af.

T.a.v. beide projecten zal de Rijksoverheid, op verzoek van Shell zich tot het uiterste inspannen om belemmeringen die op het gebied van vergunningen zouden kunnen optreden tijdig zoveel mogelijk weg te nemen, bijvoorbeeld door tijdig publiekelijk steun uit te spreken voor de projecten en de vergunningverlening door de Rijksoverheid en lagere overheden desgevraagd zoveel mogelijk te coördineren. Hierbij zal de Rijksoverheid zich t.a.v. Thiopaq O&G samen met NAM in het bijzonder richten op regelgeving en procedures van vergunningverlening rond nuttig gebruik van reststromen.

T.a.v. de WKK zal de Rijksoverheid bovendien, op verzoek van Shell:

- a. een ondersteunende en coördinerende rol spelen in het bijeenbrengen en informeren van partijen – commerciële of industriële partijen, lokale overheden, regionale overheden en andere regulerende (semi)-overheidsinstellingen wier steun SNC nodig heeft voor de realisatie van (elk van de hiervoor beschreven fases van) het WKK project.
- b. zijn kennis en kunde van contractuele samenwerking in dergelijke projecten om niet ter beschikking stellen aan partijen die op uitnodiging van SNC zullen participeren in het WKK project.

Slotbepalingen

1. Deze Green Deal is niet in rechte afdwingbaar.
2. Shell zal de Rijksoverheid op de hoogte houden van de voortgang van de hiervoor beschreven projecten. Mocht Shell zulks in dat kader wenselijk achten, dan zullen partijen afspraken maken over de vertrouwelijkheid van in dat kader door Shell, SNC of NAM aan de Rijksoverheid te verstrekken informatie.
3. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Shell Nederland B.V.

Getekend te _____ op _____
Drs. D.A. Benschop, President-Directeur

Getekend te _____ op _____
Ir. J.M. Driessen, Directeur

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van de Stichting Innovatie Recreatie & Ruimte en RECRON met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Stichting Innovatie Recreatie & Ruimte (STIRR), vertegenwoordigd door haar directeur, de heer Dr. H. Hillebrand;
3. Vereniging van Recreatieondernemers Nederland (RECRON), vertegenwoordigd door de directeur drs. J.J.P.M. Thönissen.

Hierna tezamen ook genoemd: partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïnventariseerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

Green Deal initiatief

De recreatiesector is economisch een sector van betekenis, met een jaarlijkse omzet van 37 miljard (3% van het BNP). De ongeveer 50.000 bedrijven vertegenwoordigen 4% van de werkgelegenheid. Recreatieve diensten worden vaak aangeboden in het buitengebied, in of in de directe nabijheid van mooie natuur. Veel recreatiebedrijven zijn familiebedrijven met een geschiedenis in het gebied, die op het moment dat die natuur tot beschermd natuurgebied (EHS, Natura 2000) werd aangewezen geconfronteerd raakten met beperkingen om te kunnen groeien. Deze beperkingen en een gebrek aan innovatiekracht hebben geleid tot marginale bedrijven of bedrijfsbeëindiging en incidenteel tot kostbare bedrijfsverplaatsing. Op veel plekken houden recreatie en natuur elkaar in een verstikkende omarming, terwijl ze elkaar juist wederzijds

kunnen versterken. Investeren in natuur is investeren in het eigen vestigingsklimaat, maar tegelijk ook in zogenaamde ecosysteemdiensten als waterberging en –zuivering, klimaatregulatie, biomassa en bodemkwaliteit; in natuurlijk kapitaal voor de toekomstige economie als geheel. Maar investeren vergt toekomstperspectief, financiële armslag en zicht op de rentabiliteit van investeringen.

In 2007 heeft een groep voorlopende ondernemers met het Manifest van Hattem het initiatief genomen om samen met kennisinstellingen en overheid te zoeken naar mogelijkheden om uit deze impasse te komen. Deze ondernemers gaan uit van kansen die een groeiende belevingseconomie biedt. Door zelf te investeren in natuur wordt de kritische consument een unieke beleving (als ecosysteemdienst) geboden, waarvoor hij bereid wordt geacht iets extra's te betalen. Bestaande voorbeelden laten zien dat er animo vanuit het bedrijfsleven is (met Waterdunen in Zeeland -kustveiligheid, natuur en recreatief ondernemen- en de Chateau Hotels & Restaurants in Zuid Limburg als willekeurige voorbeelden), maar dat overheden vaak nog niet goed raad weten met deze ontwikkeling.

De Stichting Innovatie Recreatie en Ruimte (STIRR) fungeert sinds eind 2008 als aanjager van nieuwe initiatieven op het snijvlak van recreatie ('groei') en ruimte ('groen'). De private stichting die samen met partner InnovatieNetwerk publiek-private programma's uitvoert, heeft een bredere ambitie om recreatie- en toerisme ondernemers tot een gewaardeerd partner te maken in gebiedsontwikkeling.

STIRR, RECRON en de Rijksoverheid spreken het volgende met elkaar af:

Prestatie STIRR

1. STIRR selecteert vijf icoonprojecten waarin recreatieondernemers experimenteren met verschillende verdienmodellen voor investeringen in natuur;
2. De geselecteerde icoonprojecten voldoen aan de volgende voorwaarden: (1) het gaat om concrete business cases (2) ze leiden tot nieuwe natuur, dan wel tot nieuwe inkomsten die worden ingezet voor beheer van bestaande natuur (3) potentieel een voorbeeldfunctie voor andere ondernemers zodat ze bijdragen aan economische groei in de sector (4) initiatief ligt bij de recreatieondernemer en (5) projecten zijn niet subsidie gedreven;
3. STIRR draagt zorg voor 'peer reviewing' van icoonprojecten door externe ervaringsdeskundigen, die tevens input leveren voor de evaluatie (zie tegenprestatie Rijksoverheid).

Prestatie RECRON

1. RECRON mobiliseert haar netwerken tot kennisuitwisseling over de opgedane ervaringen binnen de vijf icoonprojecten.

Tegenprestatie Rijksoverheid

1. De Rijksoverheid zal de vijf icoonprojecten naar behoefte van ondernemers en de STIRR ondersteunen met ambtelijke capaciteit voor een periode van drie jaar;
2. De Rijksoverheid neemt een inspanningsverplichting op zich om ook andere betrokken bestuursorganen (provincies, gemeenten en waterschappen) aan de icoonprojecten te verbinden om in onderlinge samenwerking eventuele onnodige belemmeringen of onjuiste interpretatie van wet- en regelgeving weg te nemen en met oplossingskracht te helpen zoeken naar kansen, vanuit privaat en publiek perspectief;
3. De Rijksoverheid reserveert binnen de relevante wettelijke kaders voor het eerste jaar €200.000 aan middelen uit bestaande kennis- en financiële instrumenten, voorzover e.e.a. strookt met de toepasselijke staatssteunregels. Daartoe zal een aanvraag worden ingediend, vergezeld van een projectplan (inclusief begroting). Na het eerste jaar wordt de behoefte aan verdere ondersteuning geïnventariseerd;
4. De Rijksoverheid laat uiterlijk één jaar ná afronding van de Green Deal de resultaten van en ervaringen met de vijf icoonprojecten evalueren door de 'peer reviewers'. De analyse is gericht op leren van de opgedane ervaringen voor bredere toepassing, zowel vanuit het oogpunt van de ondernemers als vanuit publiek perspectief.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Stichting Innovatie Recreatie & Ruimte
Dr. H. Hillebrand

Namens de Vereniging van Recreatieondernemers Nederland
Drs. J.J.P.M. Thönissen

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Green Deal van de Stichting Natuur & Milieu met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Stichting Natuur & Milieu

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij.

Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.

1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
4. De voor de Green Deal geïdentificeerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

“Smart Community”

Energiebesparing is een van de pijlers onder het Nederlands energiebeleid. Stichting Natuur & Milieu ziet dat in de bestaande woningbouw nog groot rendabel potentieel voor energiebesparing (30% van de verbruikte energie) onbenut blijft. Waar in de nieuwbouw middels strenge energienormen de energetische kwaliteit van woningen al heel goed is, is dit in de bestaande bouw moeilijker te realiseren.

Woningeigenaren en huurders zullen immers moeten investeren of hun gedrag moeten aanpassen.

Een combinatie van factoren – gebrek aan goede consumenteninformatie, prikkels, slecht marktaanbod etc. - zorgt ervoor dat dit niet gebeurt. Om grootschalige energiebesparing mogelijk te maken, zijn zij wel degenen die in beweging moeten komen.

Eén van de instrumenten om die beweging in gang te zetten, is de installatie van slimme meters.

De overheid heeft aan de netbeheerders een doelstelling opgelegd om 80% van alle huishoudens in 2020 van slimme meters te voorzien. Momenteel zijn er al diverse pilots met de slimme meter, naar schatting

zijn er in Nederland nu ongeveer 350.000 huishouden met slimme meters. Vanaf 2014 start de grootschalige uitrol, binnen 6 jaar zullen dan ruim 5 miljoen slimme meters worden geïnstalleerd. Eerste onderzoeken laten zien dat er een communicatieve interface naast de slimme meter nuttig kan zijn om bewoners structureel energie te laten besparen.

Het Green Deal project “Smart Community” heeft volgens Natuur & Milieu de juiste mix van prikkels voor de deelnemers door competitie en interactiviteit om een gedragsverandering tot stand te brengen. Deze aanpak kan volgens Natuur & Milieu na een aanloopfase op zichzelf staan en binnen twee jaar kan het project geld opleveren.

Green Deal initiatief

Natuur & Milieu wil op een innovatieve wijze energiebesparing voor alle typen bewoners – woning-eigenaren en huurders – aantrekkelijk maken door hen via een slimme meter zelf direct en realtime inzicht te geven in hun energieverbruik en daarmee de mogelijkheid te geven om te besparen én tegelijkertijd samen met een groep te verdienen. Het project van Natuur & Milieu behelst het opzetten van een zgn. *Smart Community* van bewoners teneinde energiebesparing te bereiken bij woningeigenaren en huurders. Deze woningeigenaren en huurders koppelen hun slimme meters aan een door Natuur & Milieu op te zetten online platform en kunnen hun verbruik ook linken aan sociale media. De leden van deze Community krijgen via het online platform inzage in hun verbruik en gerealiseerde besparing. Ze worden uitgedaagd om een besparingsdoel te realiseren en kunnen deze ook met elkaar vergelijken en tips en adviezen vragen.

Met de gerealiseerde besparing kunnen de deelnemers van de Community via het online Platform virtuele energy credits sparen. Deze credits vormen een extra stimulans – naast het Community aspect – om energie te besparen. De credits zullen namelijk een reële waarde gaan vertegenwoordigen als de deelnemers aan de Community op basis van de credits korting kunnen krijgen op producten en diensten van verschillende duurzame aanbieders. Als ze dit samen met een groep doen, krijgen ze nog meer inkoopvoordeel – door met de hele straat dubbel glas te laten zetten bijvoorbeeld. Natuur & Milieu zal partijen bijeenbrengen die voordelen en kortingen willen geven aan de community en de structuur organiseren waarin dit vorm krijgt.

Op de lange termijn kunnen de deelnemers van de Community gezamenlijk een speler op de energiemarkt worden. Dit kan door middel van het reguleren van piekbelasting op het elektriciteitsnet en uitgespaarde CO₂-rechten van het leverende energiebedrijf. Natuur & Milieu gaat met dit project als eerste de uitdaging aan om deze waarde deels terug te betalen aan degenen die deze energie hebben bespaard. Deze uitbetaling zal in de pilotfase door Natuur & Milieu worden gedaan. Later wordt gezocht naar een aparte rechtsvorm in overleg met de partners. Dit business model kan echter pas werken als er voldoende massa in de Community is (> 10.000 deelnemers). Dit project richt zich daarop.

Dit project gaat enerzijds energie besparen. Als er aan het eind van het project circa 100.000 deelnemers zijn, kunnen zij gezamenlijk circa 0,5 PJ tot 1,0 PJ per jaar besparen. Dit is 0.5 % van de overheidsdoelstelling zoals genoemd in het convenant Meer met Minder om in 2020 in Nederland 100 PJ per jaar bespaard te hebben in de gebouwde omgeving. Ook realiseert het project naar verwachting een CO₂-reductie van circa 40 kiloton CO₂ per jaar.

Anderzijds wordt de uitrol van de slimme meter versneld door dit project, omdat huishoudens een prikkel krijgen om een slimme meter aan te vragen bij hun netwerkbedrijf. De deelnemende huishoudens met een slimme meter van de Community in 2014 zijn naar schatting bezitters van 10% van de dan geïnstalleerde meters. In potentie zijn er in 2020 5.8 miljoen slimme meter huishoudens die kunnen deelnemen, als 20% daarvan lid wordt van de smart community, kan er tot wel 12 PJ per jaar bespaard worden tegen 2020.

Onderdelen en fasering project

1. Opstart- en testfase: Het eerste halfjaar van eind 2011 tot begin 2012 zal Natuur & Milieu het benodigde platform opzetten, de projectpartners en het pilotgebied identificeren en de eerste pilot-Community opbouwen van circa 1000 huishoudens met een slimme meter. In deze fase zal Natuur & Milieu de leiding en organisatie op zich nemen. Het netwerkbedrijf Alliander zal samen met een gemeente partner zijn voor de pilot.
2. Opschaalfase: In deze fase in 2012, na de pilot, is de Community een feit. Deze moet uiteraard groeien door online campagne en mond-tot-mondreclame naar circa 10.000 deelnemers. Natuur & Milieu zal de campagne en deze doorgroei organiseren. Daarnaast moet het business model gaan bewijzen dat de deelnemers inderdaad geld kunnen verdienen op de energiemarkt. Ook zal in overleg met de deelnemende partners de juiste rechtsvorm worden gekozen voor de verzelfstandiging.
3. Zelfstandigheid: In 2013 groeit de Community door naar circa 100.000 deelnemers. Hierna is het streven dat er een zelfstandige organisatie staat. Vanaf 2014 begint immers de echte uitrol van slimme meters en vergroot de markt voor deelnemers zich met grote stappen.

Het project eindigt op 31 maart 2014, waarna de Community zelfstandig verder gaat.

Het project en de financiële kaders zijn verder uitgewerkt in het projectplan *Green Deal Smart Community: Geld verdienen met energie besparen*, dat als bijlage is bijgevoegd bij deze verklaring.

Resultaten Natuur & Milieu

Stichting Natuur & Milieu wenst een 'Green Deal' aan te gaan. Natuur & Milieu streeft naar het resultaat om met dit project een totale energiebesparing realiseren van 0,5 PJ ten opzichte van het energieverbruik bij de start van het project in de periode 2011 t/m 2013. In het eerste half jaar vindt er een pilot plaats met 1.000 huishoudens, die ieder 6% elektriciteit en 10% gas besparen. Het Community platform wordt ontwikkeld en getest en is daarna gereed voor de uitrol in de twee daaropvolgende jaren tot 100.000 huishoudens. Daarbij is Natuur & Milieu wel afhankelijk van de snelheid van de installatie van de slimme meters, nu gaan we uit van circa 1 M slimme meters eind 2013. Na afloop van deze twee jaar zal de organisatie zelfstandig zijn en in de jaren erna energie blijven besparen.

Tegenprestatie Rijksoverheid

De Rijksoverheid onderschrijft het belang van energiebesparing in de bestaande woningbouw en is verheugd dat Stichting Natuur & Milieu initiatieven wil ontplooiën om op dit terrein concrete stappen te zetten.

De Rijksoverheid zal binnen de relevante wettelijke kaders en voor zover deze bijdrage strookt met de toepasselijke staatssteunregels een bijdrage leveren van € 225.000 in de opstartkosten van dit project, waar de totale kosten worden geraamd op € 720.000, onder de voorwaarde dat het verduurzaminginitiatief ook daadwerkelijk ten uitvoer wordt gebracht zoals uitgewerkt in het projectplan. Daartoe zal Stichting Natuur en Milieu een aanvraag indienen, vergezeld van een projectplan (inclusief begroting).

De overige kosten zullen door de projectpartners voor rekening worden genomen: Natuur & Milieu, het netwerkbedrijf Alliander en de pilotgemeente.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
mr. J.P.H. Donner

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Directeur van stichting Natuur & Milieu
Ir. T.J.A. Wagenaar MBA

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

**NATUUR
& MILIEU**

Green Deal van Sublean Group B.V. met de Rijksoverheid

Ondergetekenden:

1. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, ieder handelende in haar of zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, tezamen hierna ook te noemen: Rijksoverheid;
2. Sublean Group B.V. mede namens de 4-D World Alliantie, vertegenwoordigd door haar directeur de heer P. van Dommele, hierna te noemen Sublean.

Hierna tezamen ook genoemd: Partijen;

Hebben gezamenlijk het volgende vastgesteld:

- Het kabinet beoogt een Green Deal met de samenleving, die bijdraagt aan verduurzaming van de maatschappij op korte en langere termijn en die lonend is voor overheid en maatschappij. Doel van de Green Deal is laten zien dat groen en groei hand in hand gaan.
1. Partijen zien publiekprivate samenwerking als de beste manier om verduurzaming van onze economie te versnellen en hier ook economisch van te profiteren. Deze unieke gezamenlijke aanpak is in Nederland op andere terreinen zeer succesvol en de Green Deal zal hierop voortbouwen. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn onmisbaar om deze verduurzaming mogelijk te maken.
  2. Bij de Green Deal gaat het om concrete duurzame initiatieven, waarbij barrières verdwijnen, innovaties ontwikkeld, gefinancierd en toegepast worden en duurzame kansen worden benut. In de praktijk loopt de maatschappij tegen belemmeringen aan die in de weg staan aan initiatieven die leiden tot een verdere verduurzaming.
  3. In de Green Deal willen partijen concrete afspraken maken die deze belemmeringen wegnemen, zodat de initiatieven die anders moeilijk van de grond komen ruim baan krijgen. Initiatieven kunnen betrekking hebben op (decentrale opwekking van) energie, energiebesparing, schaarse grondstoffen, water en mobiliteit. Deze initiatieven kunnen vervolgens ook als voorbeeldfunctie dienen voor andere partijen en daarmee de totale markt in beweging zetten.
  4. De voor de Green Deal geïdentificeerde projecten van initiatiefnemers zijn door het wegnemen van de beschreven belemmeringen potentieel succesvol, kunnen op korte termijn resultaten opleveren en kunnen uitmonden in nieuwe economische activiteiten of kostenbesparingen op korte of langere termijn voor het bedrijfsleven. De resultaten van een Green Deal kunnen daarna toepasselijk zijn op andere, vergelijkbare projecten, waardoor de reikwijdte van de Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de rijksoverheid tegenover staat.
  5. Het 4-D World Green Deal initiatief dat vanuit de Sublean Group B.V. wordt ontwikkeld, kan een goede bijdrage leveren aan de gewenste verduurzaming van de economie en kan daarnaast de gewenste innovatie op het gebied van energiebesparing en duurzame energie bevorderen.

De Green Deal tussen beschreven partijen bestaat uit de volgende afspraken:

4-D World Green Deal initiatief

Green Deal initiatief

Sublean heeft in samenwerking met industriële koplopers, kennisinstellingen en gemeenten gewerkt aan de totstandkoming van “4-D Oppervlakteontwikkeling”. De 4-D Technologie is een geschakeld en geautomatiseerd systeem van roterende driehoekige en vierkantige kokermodule voorzien van verwisselbare oppervlakten (4-D Cassettes) en opvangruimten (4-D Cartridge). Hiermee kunnen gedurende de exploitatie zes (driehoekige toepassing) of acht (vierkantige toepassing) duurzame rendementen worden geproduceerd en geleverd.

Het multifunctionele systeem kan zonne-energie opwekken, lucht en water zuiveren, en daarnaast reclameboodschappen weergeven. Daardoor wordt het ruimtegebruik optimaal benut. Het systeem kan snel en breed worden uitgerold en is met name in de Gebouwde Omgeving een kansrijke toekomstoptie. Immers, in de Gebouwde Omgeving speelt met name de lokale luchtproblematiek onder andere een rol. De technologische doorbraak van het systeem wordt geleid door de 4-D World Alliantie onder leiding van der Sublean Group.

De komende drie jaar zal de Sublean Group de werkzaamheden uitbouwen met het doel de creatie van een innovatief Nederlands export- en kennisproduct: het 4D-World initiatief. De 4-D World Alliantie ontwikkelt thans een aantal pilotprojecten, te weten onder andere bij het voetbalstadion van Ajax, de Amsterdam ArenA, bij de plaatselijke voetbalvereniging in Sliedrecht, de VV Sliedrecht, en projectontwikkelingen in onder andere Oirschot, Rotterdam, Beverwijk en Dordrecht.

Tegenprestatie Rijksoverheid

De Rijksoverheid zal in samenspraak met onder andere lokale bestuurders bezien of vergunningstrajecten kunnen worden vereenvoudigd en belemmeringen in wet- en regelgeving kunnen worden verminderd of weggenomen. Tevens zal de rijksoverheid door haar vele contacten met lokale bestuurders de eerste contacten tussen Sublean en gemeenten initiëren, indien deze contacten op andere wijze minder eenvoudig van de grond zouden komen.

Slotbepalingen

Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en geldt voor de periode 2011 tot 2015. Alle in deze Green Deal genoemde afspraken worden zo snel mogelijk ter hand genomen. Partijen komen overeen dat de Green Deal afspraken niet in rechte afdwingbaar zijn. Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, waardoor andere partijen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals zodat navolging van deze Deals kan worden bevorderd.

Getekend te 's-Gravenhage op

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
Drs. M.J.M. Verhagen

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu
J.J. Atsma

Namens Sublean Group B.V.
De heer P. J. van Dommele

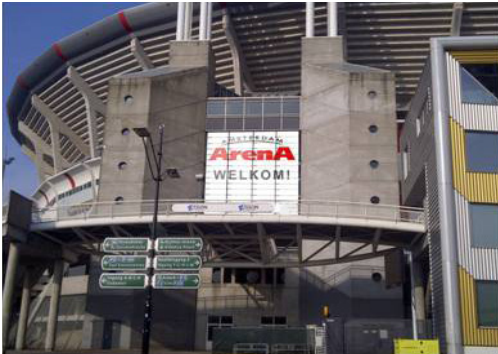
Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Bijlage

Living Lab 4-D Amsterdam Arena

In samenwerking met o.a.:
Amsterdam Arena, Founders,
Gemeente Amsterdam

Living Lab 4-D VV Sliedrecht

In samenwerking met o.a.:
VV Sliedrecht, sponsoren en bedrijfsleven,
Gemeente Sliedrecht

Living Lab 4-D Leerpark Dordrecht

In samenwerking met o.a.:
Leerpark Dordrecht/Da Vinci College

Living Lab 4-D Heras Oirschot

In samenwerking met o.a.:
Heras

Living Lab 4-D Hakagebouw Rotterdam

In samenwerking met o.a.:
Vestia, Stadshavens Rotterdam,
Gemeentewerken Rotterdam

Living Lab 4-D Metal Valley Drunen

In samenwerking met o.a.:
Sapa Profiles, Buko Groep

4-D World Alliantie is een open ontwikkelingsplatform tussen industriële koplopers, kennisinstellingen en overheden. Hierin zijn onder andere volgende partijen betrokken:

en vele anderen.